

บทที่ ๔

คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดาตามแนวทางมงคลสูตร

การบำรุงมารดาบิดาถือเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาผู้ประเสริฐพึงกระทำทั้งทางร่างกายและจิตใจ บุตรธิดาที่รู้จักบำรุงมารดาบิดาของตนให้ประสบสุข ย่อมบังเกิดคุณค่าอันเป็นมงคลแก่ชีวิต ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอคุณค่าการบำรุงมารดาบิดาตามแนวทางของมงคลสูตร ซึ่งมีเนื้อหาสาระประเด็นที่น่าสนใจอยู่ ๓ ประการ คือ คุณค่าต่อตนเอง คุณค่าต่อครอบครัว และคุณค่าต่อสังคมไทย ดังอธิบายต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าต่อตนเอง

คำว่า "บิดามารดา" แปลว่า ผู้ให้กำเนิด ผู้ยังบุตรให้เกิด ผู้เลี้ยงดู คำทั้งสองนี้แสดงถึงคุณธรรมของบิดามารดาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์บริบูรณ์ ตามหลักของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงบิดามารดาไว้ ๒ สถานะ คือ

๑. บิดามารดาผู้ให้กำเนิดทางกาย หมายถึง ท่านทั้ง ๒ นั้นเป็นผู้ให้ชีวิต เลือดและเนื้อแก่เรา ให้เราถือกำเนิดในครรภ์ของมารดา เมื่อท่านรู้ว่าบุตรถือกำเนิดในครรภ์ ท่านทั้ง ๒ ก็มีความยินดีเกิดปีติปราโมทย์ คอยทะนุถนอมดูแลครรภ์ของท่านด้วยความระมัดระวัง การบริโภคอาหารใดๆของมารดาท่านก็ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดโทษกับบุตรในครรภ์ได้ ไปฝากครรภ์กับสูตินารีแพทย์ ท่านจะตรวจดูแลบุตรที่อยู่ในครรภ์ทุกเดือน ด้วยความห่วงใย เพื่อให้บุตรนั้นมีร่างกายสมบูรณ์ ครบอายุ ๓๒ เมื่อคลอดออกมาได้เห็นบุตรของตนมีอาการครบ ๓๒ ไม่พิการง่อยเปลี้ยเสียขา ท่านก็มีความดีใจ บางครั้งจะเห็นน้ำตาของท่านออกมาหล่อเบ้า ทั้งนี้เพราะความยินดีนั่นเอง ต่อจากนั้นท่านทั้ง ๒ จะคอยดูแลทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ประคับประคองให้ลูกมีความเจริญเติบโตได้พบเห็นความรุ่งเรืองของโลกต่อไปในภายภาคหน้า

๒. บิดามารดาผู้ให้กำเนิดทางจิตวิญญาณ หมายถึง คุณธรรมความดีที่บิดามารดาจะพึงมอบให้กับลูกคือ ท่านทั้ง ๒ จะปลูกฝังความดีลงในจิตใจของลูกด้วยหลักธรรมคำสอนของศาสนา ทั้งทางด้านจริยธรรม และธรรมศึกษา ให้รู้หลักในการครองตน รู้หลักในการครองเรือน ถ้าเป็นบุตรชาย เมื่อมีอายุครบบรรพชาท่านก็จัดให้บรรพชาอุปสมบท เป็นการสร้างคุณธรรมทางจิตใจ ถ้าเป็นหญิงท่านก็จะพาไปวัดทำบุญสร้างกุศลเป็นหนทางแห่งการอบรมจิตใจของบุตรผู้เป็นธิดา เพื่อให้ดำเนินวิถีชีวิตของลูกเป็นคนดี มีจิตวิญญาณที่เข้าถึงหลักธรรมของศาสนาเป็นคนโดยสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ บิดามารดาทั้งสองนี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "พระประจำชีวิตของ

บุตร" พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสปรหมสูตร ในติกนิบาตและจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า "ภิกษุทั้งหลายคำว่า พรหม เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า บุรพเทพ คำว่า บุรพาจารย์ คำว่า อาหุไนยบุคคล นั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา ข้อนี้เป็นเพราะเหตุอะไร ภิกษุทั้งหลายเพราะมารดาบิดามีอุปการะมากร บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย..." และตรัสพระคาถาต่อไปว่า..."มารดาบิดาเป็นผู้เอ็นดูต่อ บุตรทั้งหลายที่เกิดมา บำรุงบุตรตลอดมา จึงเรียกว่า พระพรหมของบุตร เรียกว่า พระบุรพเทพของ บุตร เรียกว่า พระบุรพาจารย์ของบุตร และเรียกว่าอาหุไนยบุคคลของบุตร..."^๑

๔.๑.๑ คุณธรรมของบุตรต่อมารดาบิดา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอุปมาว่า ถ้าบุตรจะพึงวางบิดามารดาไว้บนบ่าทั้งสองของตน ประคับประคองท่านอยู่บนบ่านั้นเสร็จ แม้บุตรจะมีอายุถึง ๑๐๐ ปีและปรณินิบัติท่านไปจนตลอดชีวิต ก็ยังนับว่าตอบแทนพระคุณท่านไม่หมด ยังมีผู้อุปมาไว้ว่า หากเราใช้ท้องฟ้าแทน กระดาษ ขอดเขาพระสุเมรุแทนปากกา น้ำในมหาสมุทรแทนหมึก เขียนบรรยายคุณของมารดาบิดาจนท้องฟ้าเต็มไปด้วยตัวอักษร ภูเขาสิขกร่อนจนหมด น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้ง ก็ยังบรรยายคุณของมารดาบิดาไม่หมด ดังนั้นมารดาบิดาจึงเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตร ยากที่บุตรจะหาโอกาสตอบแทนบุญคุณของท่านได้หมด ท่านทั้งสองเป็นบุคคลหาได้ยากสำหรับบุตร ท่านเป็นเนื้อนาบุญของบุตร หากบุตรธิดาใดได้ตอบแทนพระคุณของท่านแล้ว ผู้นั้นชื่อว่าโชคดี มีชีวิตเป็นมงคล ย่อมมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต สมดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า "มาตาปิตุอุปภูฏานํ การบำรุงบิดามารดาเป็นมงคลอันสูงสุด"^๒

การบำรุงบิดามารดาในมงคลสูตรนั้น กระทำได้ ๒ วิธี คือ

๑. การบำรุงทางด้านร่างกายหรือการสนองคุณอย่างต่ำ

๒. การบำรุงทางด้านจิตใจหรือการสนองคุณอย่างสูง

อธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. การบำรุงมารดาบิดาทางกาย (การบำรุงอย่างต่ำ)

การบำรุงมารดาบิดาทางด้านร่างกายนั้น เป็นการเลี้ยงดูภายนอก เช่น หาข้าวปลาอาหารที่อร่อยถูกปากมาให้ท่าน หาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมให้ท่าน ทำที่อยู่อาศัยให้ และเมื่อเมื่อท่านไม่สบาย ก็หาหูกยามารักษาให้ รวมถึงการให้เงินทองแก่ท่านบ้างในบางสมัย เป็นต้น การเลี้ยงดูมารดาบิดาภายนอกนั้นเป็นอามิสบูชา อันเป็นการอุปัฏฐากอย่างต่ำ ดังอธิบายต่อไปนี้

^๑ อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ สำหรับผู้ครองเรือน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพชรกระรัต, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕-๗๖.

^๒ พระมหาวัฒนา สุรจิตโต, มงคลชีวิตทางสว่าง ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : อุษากการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วต้องเลี้ยงตอบแทนท่าน ข้อนี้หมายความว่าพ่อแม่ได้เลี้ยงเรามาแล้ว เป็นอย่างดี ครั้นเมื่อท่านแก่เฒ่าลง ลูกจึงต้องพยายามเลี้ยงดูท่านเป็นอย่างดีให้เหมือนกับที่ท่านได้ อดส่ำห้เลี้ยงเรามาด้วยความยากลำบากยากเข็ญดังกล่าวแล้ว วิธีเลี้ยงพ่อแม่มี ๒ อย่าง คือ เลี้ยงร่างกายหนึ่ง เลี้ยงน้ำใจหนึ่ง เลี้ยงร่างกายนั้น ได้แก่ พยายามจัดข้าว อาหาร ขนม และลูกไม้อย่างดีๆ แปลกๆ ใหม่ๆ มาบำรุงท่านไม่ให้บอกร่องตลอดทุกๆ มื้อเมื่อถึงเวลารับประทานอาหาร หา เครื่องนุ่งห่มที่ตีเหมาะสมแก่ท่านมาให้ตกแต่งตามสมควร จัดทำที่อยู่อาศัยให้ท่านได้พักผ่อนอย่าง ความสะดวก ขามท่านป่วยใช้กิริยาจัดหาหมอมารักษาพยาบาล และตนเองก็พยายามเฝ้าดูแลท่านไม่ทอดทิ้ง ให้ท่านว่าเหว่ ต้องร้องเรียกด้วยเสียงอันดังเพราะท่านกำลังป่วยไข้ เวลาท่านอาเจียนหรืออุจจาระ ปัสสาวะรด ก็พยายามจัดล้างจัดซัก และเปลี่ยนผ้าใหม่ให้ท่านด้วยมือของตนเองด้วยความเต็มใจ ให้ เหมือนกับที่ท่านได้ทำให้เราเมื่อเล็กๆ ส่วนการเลี้ยงน้ำใจนั้น จงได้พยายามทำทุกอย่างไม่ให้ขัดเคือง ใจพ่อแม่ เมื่อท่านมีความประสงค์จะเอาอะไร หรือจะให้เราทำอะไรแล้วจงพยายามทำตามที่ท่าน ต้องการด้วยความเต็มใจ^๓

๒) ช่วยทำกิจของท่าน ได้แก่ งานใดเป็นสิ่งที่ท่านจะต้องทำ แล้วท่านจะออกปากให้ เราช่วยก็ดีหรือไม่ออกปากก็ดี เราต้องรีบช่วยจัดทำงานนั้นให้เสร็จสิ้นไปโดยไม่ต้องให้ท่านเป็น ห่วงกังวลใจ ถ้าเราทำเฉยเสียจนท่านต้องใช้เราเป็นครั้งที่สอง ก็ได้ชื่อว่า เป็นลูกที่ไม่ดี ไม่ตั้งใจช่วย ทำกิจของท่านเรื่องการช่วยทำกิจการงานนี้เราจะอายุหน่อยหรือโตแล้วก็ต้องพยายามช่วยท่านทำงาน ตามสมควรแก่กำลังของเรา เช่น เมื่อเรายังเป็นเด็กเวลากลับจากโรงเรียนแล้วก็ควรช่วยท่านกวาด บ้านถูเรือน รดน้ำต้นไม้ หรือตักน้ำใส่ตุ่ม ล้างห้องส้วม เป็นต้น ตามสมควรแก่กรณีที่เราจะทำได้ ครั้นโตแล้วก็ช่วยทำงานที่หนักหรือภาระสำคัญๆต่อไป คือ งานใดๆที่เป็นภาระของท่านแล้ว เรา ต้องพยายามทำให้ทุกอย่างจนหมดความสามารถของเราทีเดียว คือ ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราจะต้อง ทำแทนท่านโดยตรง อย่าทำเป็นคนไกลหรือขี้เกียจ เช่น ท่านให้ทำสิ่งนี้เราทำไม่ทันเสร็จแล้วหนีไป เทียวเสีย เห็นแต่ความสนุกของตนอย่างเดียว อย่างนี้ใช้ไม่ได้^๔

๓) ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน การดำรงวงศ์ตระกูลนี้ดูเหมือนจะเป็นความประสงค์อัน สำคัญของพ่อแม่ ที่ได้พยายามมีลูกและเลี้ยงลูกให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยความมุ่งหมายว่าเมื่อเรา ตายไปแล้วลูกหลานจะได้ปกครองทรัพย์สมบัติวงศ์ตระกูลต่อไป ฉะนั้น ลูกต้องพยายามศึกษาเล่า เรียนทำการงานสร้างตนให้เป็นปึกแผ่นโดยตรงก็คือพ่อแม่เป็นผู้สร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูลจนมี คนรู้จักเคารพนับถือด้วยการจัดทำอย่างใดแล้วลูกต้องพยายามทำเช่นนั้นหรือให้ดีกว่านั้น เช่น พ่อ แม่เคยเป็นครูบาอาจารย์มีชื่อเสียง ลูกควรจะทำตามหรือพ่อแม่เป็นคนมีชื่อเสียงทางหมอหรือทาง

^๓ พระสุธรรมมธิ , หน้าที่ของชน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๔-๑๒๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔-๑๒๖.

ศีลธรรม ลูกก็ควรพยายามกำเนินรอยตาม ไม่ให้เสื่อมไป เมื่อพ่อแม่เคยเก่งทางนี้ ครั้นสิ้นบุญพ่อแม่ แล้วลูกก็ยังสามารทำแทนได้ แต่การจะทำให้เช่นนี้ก็อาศัยลูกต้องเป็นคนเอาใจใส่หมั่นสังเกตไว้ ให้ดีถึงปฏิบัติความประพฤติของพ่อแม่ ทั้งในเวลาปกติ ทั้งในเวลาติดต่อกับคนภายนอก แล้วพยายามจดจำกระทำตามไปเรื่อยๆตั้งแต่ท่านยังมีชีวิตอยู่^๕

๔) ประพฤติตนเป็นผู้ควรรับทรัพย์มรดก หมายความว่าลูกต้องเป็นคนขยันหมั่นศึกษาเล่าเรียนในเวลาเป็นเด็ก ครั้นโตแล้วก็มีความอดทนบากบั่นทำงานหาทรัพย์สมบัติ และเก็บหอมรอมริบไว้ไม่ใช้จ่ายให้สุรุ่ยสุร่าย คบแต่คนดีมีศีลธรรม แล้วประพฤติดนตั้งอยู่ในสุจริต มีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ทั่วไป จึงสมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดกของพ่อแม่ และไม่ประพฤติดนให้เสียหาย เช่น นักเลงสุรา นักเลงการพนัน หรือนักเลงขโมย เป็นต้น จนพ่อแม่ต้องตัดขาดจากความเป็นผู้มีสิทธิรับทรัพย์มรดกของท่าน^๖

๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ คือ เมื่อท่านต้องตายทำลายขันธไปตามธรรมชาติของสังขารแล้ว ลูกก็ไม่ควรแต่จะเศร้าโศกเสียใจร้องไห้รำพันจนไม่มีจิตใจจะทำมาปณิกของท่านอย่างไร ควรจะระงับความทุกข์เพราะเหตุนี้เสีย แล้วกลับมาพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงว่า พ่อแม่เราต้องตายไปตามธรรมชาติของคนทุกคนที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทั้งสิ้น ปู่ย่าของเรา ทวดของเราท่านก็ตายไปแล้วเช่นเดียวกัน และท่านเหล่านั้นก็หาเอาอะไรไปได้สักชนิดหนึ่งไม่ แม้สิ่งใดที่ท่านรักดังดวงใจ ท่านก็เอาไปไม่ได้เลยแม้ถึงตัวเราเองก็เช่นเดียวกัน ในไม่ช้าก็ต้องตายไปอีกเช่นเดียวกับท่าน^๗ สมดังที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า

"การร้องไห้ก็ดี ความเศร้าโศกก็ดี ความคร่ำครวญอย่างอื่นใด

ก็ดี ใครๆไม่ควรทำโดยแท้ เพราะความร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่สำเร็จ

ประโยชน์แก่ญาติผู้ละไปแล้ว ญาติทั้งหลายย่อมดำรงอยู่อย่างนั้น"^๘

การทำบุญอุทิศให้มารดาบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น นักปราชญ์กล่าวไว้ว่าบุญกุศลที่บุตรธิดาอุทิศไปให้เท่านั้น หากมารดาบิดาได้มีโอกาสรับอนุโมทนาที่จะสำเร็จประโยชน์เป็นความสุขความเจริญแก่ท่านได้ และบุตรธิดาก็ควรทำแต่สิ่งที่เป็นบุญกุศลจริงๆไม่ควรทำบาปในการมาปณิกหรือทำบุญอุทิศให้มารดาบิดานั้น เช่น การฆ่าสัตว์ด้วยตนเองหรือส่งคนอื่นฆ่าเพื่อนำเนื้อมาทำบุญก็ไม่ควร หรือมีการจัดงานมหรสพให้สนุกสนานก็ไม่เหมาะ เพราะไม่ใช่เรื่องบุญกุศล ควร

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘-๑๓๐.

^๘ คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศาสนา ในพระบรมราชูปถัมภ์, มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๒.

ทำแต่เรื่องบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา พังฆกรรมเทศนา ตามสมควรแก่กาลเวลาเท่านั้น บุญกุศลที่จะอุทิศไปให้แก่มารดาบิดาจึงจะเป็นบุญที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่ให้มีบาปอันใดมาเจือปนซึ่งเป็นเวรกรรมต่อไปอีก

ฉะนั้น การบำรุงมารดาบิดาทางด้านร่างกายหรือการสนองคุณอย่างต่ำ เป็นการปรนนิบัติดูแลบำรุงมารดาบิดาภายนอก กล่าวคือ เมื่อมารดาบิดาเลี้ยงเรามาแล้วก็ดูแลเลี้ยงท่านตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เป็นต้น ช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ ที่มารดาบิดามอบให้อย่างดีที่สุด กระทำตนเป็นดีเพื่อรักษาวงศ์ตระกูลไม่ให้ถูกผู้อื่นติฉินนินทาอันนำมาซึ่งความเสื่อม ตลอดจนการทำบุญอุทิศแก่มารดาบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีชน

๒. การบำรุงบิดามารดาทางใจ (การบำรุงอย่างสูง)

การบำรุงมารดาบิดาทางด้านจิตใจ ถือเป็นการบำรุงมารดาอย่างสูงสุดเป็นการปฏิบัติบูชาในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ บุตรธิดาควรชักนำมารดาบิดาที่ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธา ชักนำท่านเมื่อไม่มีศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ชักนำท่านเมื่อไม่มีจาคะให้ยินดีในการบริจาคและชักนำท่านเมื่อไม่มีปัญญาให้อบรมปัญญา สมดังที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงดำรัสไว้ในปุตตสูตร ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

บัณฑิตทั้งหลาย เมื่อเห็นฐานะ ๕ คือ บุตรอันเราเลี้ยงแล้วจักเลี้ยงเรา ๑ จักช่วยทำกิจของเรา ๑ สกุลวงศ์พึงดำรงอยู่ได้นาน ๑ บุตรจะปฏิบัติความเป็นทายาท ๑ อีกอย่างหนึ่ง จักตามเพิ่มให้ทักษิณาแก่เราผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงปราณนาบุตร

บัณฑิตทั้งหลาย เมื่อเห็นฐานะ ๕ เหล่านี้จึงปราณนาบุตร เพราะฉะนั้น บุตรทั้งหลายผู้สงบเป็นสัตบุรุษ ผู้กตัญญูกตเวที เมื่อหวนระลึกถึงอุปการะที่ท่านทำแล้วในก่อน ย่อมเลี้ยงมารดาบิดา ช่วยทำกิจทั้งหลายของท่านเหมือนกตัญญูกตเวทีบุคคล ช่วยทำกิจของบุพการีชนทั้งหลาย ฉะนั้น บุตรผู้ทำตามโอวาท เลี้ยงท่านผู้เลี้ยง(ตน) มาแล้ว ไม่ทำวงศ์ตระกูลให้เสื่อม มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ควรสรรเสริญ^๕

ดังนั้นการบำรุงบิดามารดาอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการบำรุงทางด้านจิตใจท่าน ด้วยการนำพาให้มารดาบิดาได้สมาทานรักษาศีล ประพฤติวัตรปฏิบัติธรรม บำเพ็ญกุศล

^๕ คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๒, หน้า ๓๐๘.

จิต จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จนสามารถละกิเลสทั้งหลายทั้งปวงให้หลุดพ้นออกจากกุศลจิต ก้าวสู่ทางแห่งพระนิพพานอันเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดในทางแห่งพุทธศาสนา หากบุตรธิดาสามารถกระทำบำรุงบิดามารดาได้ดังกล่าว คุณค่าแห่งความสุข ความเจริญ ย่อมจะบังเกิดแก่มารดาบิดาและบุตรธิดาอย่างสูงสุด

๔.๑.๒ คุณค่าการบำรุงมารดาบิดาที่มีต่อตนเอง

บุตรธิดาที่รู้จักบำรุงมารดาบิดาของตนให้ประสบสุขทั้งกายและใจ ย่อมได้รับคุณค่าอันสูงค่าแห่งการบำรุงมารดาอันหาประมาณมิได้ แม้บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานก็ทรงยกย่องสรรเสริญว่า เป็นผู้มีความเจริญในโลกนี้เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์ สมดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสไว้ในสพพหมกสูตร และโศคนันทชาดกว่า

"เพราะการปรนนิบัติในมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย
ย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง เขาละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใน
สวรรค์"^{๑๐}

ก็ธรรมดาบุคคลผู้บำรุงมารดา แม้ถูกยิงแล้วด้วยลูกศรกำซาบด้วยยาพิษ ย่อมพ้นจากทุกข์คือมรณะได้ ดังสุวรรณสามโพธิสัตว์ แม้ไปสู่สำนักของยักษ์ ย่อมพ้น (จากทุกข์คือมรณะ) ได้ ดังพระโพธิสัตว์ผู้เชื่อใจชื่อ สุนตะ แม้ดำรงอยู่ในสถานที่อันเขารักแล้ว ย่อมพ้น (จากทุกข์คือมรณะ) ได้ ดังพระโพธิสัตว์ผู้เป็นเนื้อชื่อ นันทิยะ แม้ติดบ่วง ก็พ้น (จากทุกข์คือมรณะ) ได้ ดังพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระยาแฉ่งและพระยานกแฉกเต้า แม้ถูกผูกด้วยเครื่องผูก ย่อมพ้น (จากทุกข์คือมรณะ) ได้ ดังพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระยาช้าง ในข้อนี้มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์)^{๑๑}

ดังนั้นการบำรุงมารดาบิดาถือเป็นการทำหน้าที่ของบุตรธิดาอันดีงามและถูกต้อง ทางความประพฤติและจิตใจในทางครองครองธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ บุตรธิดาที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยความกตัญญูกตเวที รู้จักบำรุงมารดาบิดาของตน ย่อมจะได้รับคุณค่าอันเป็นมงคลแก่ชีวิตของตนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า กล่าวได้ดังนี้ คือ

๑. เป็นมหากุศล คือ เป็นเนื่อนานุญอันสำคัญของลูก
๒. บุตรจะไม่เสื่อมจากประโยชน์ภพนี้ ประโยชน์ในภพหน้าและประโยชน์อย่างยิ่ง
๓. จากพันภัยต่างๆ มีอุทกภัย โจรภัย อัคคีภัย ทุพภิกขภัย เป็นต้น เช่น สุวรรณสาม เป็นต้น
๔. จะพ้นทุกข์ต่าง ๆ มีทุกข์กาย และทุกข์ใจ เช่น แร้งโพธิสัตว์ เป็นต้น
๕. จะได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เช่น พระยาแฉกเต้า นายสุนตะ เป็นต้นอย่าง
๖. พ้นจากภัยในอบายภูมิ

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

๗. พันจากอันตราต่าง ๆ เช่น รามบุรุษ เป็นตัวอย่าง
๘. ร้อนถึงเทวดา เช่น นางกัจจानी เป็นตัวอย่าง
๙. เข้าถึงพรหม เช่น ดาบส ๒ พี่น้อง เป็นตัวอย่าง
๑๐. ตายไปมีคนระลึกถึง และสร้างอนุสาวรีย์ให้ เช่น พระยาช้างโพธิสัตว์ เป็นตัวอย่าง
๑๑. เป็นพลวปัจจัยให้ได้มรรค ผล นิพพาน
๑๒. นักปราชญ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงรับรองไว้ว่า

"ตาย นั ปาริจริยา ย มาดาปิตุสุ ปณฺฑิตา

อิเธว นั ปสฺสฺนติ เปจฺจ สกฺเค ปโมทติ"

เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลายยกย่องสรรเสริญลูกในโลกนี้
นี้เอง เมื่อเขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ด้วยสมบัติทิพย์ทั้งหลาย ดังนี้^{๒๒}

สรุปได้ว่า คุณค่าของการบำรุงบิดามารดาตามแนวทางของมงคลสูตรที่มีต่อตนเองผู้
เป็นบุตรธิดานั้น สำคัญที่ความประพฤติ และความรำลึกนึกถึงพระคุณของมารดาบิดา ด้วยบุตรธิดา
ควรปฏิบัติตนเป็นคนดีมีศีลธรรม นำตนและมารดาบิดาเข้าวัดปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ มีความ
ซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น มีความขยันหมั่นเพียร มีความสมัครสมานสามัคคีกันใน
ครอบครัว ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันโดยเห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียวในหมู่พี่น้อง เมื่อบุตร
ธิดากระทำได้ดีดังนี้ย่อมบังเกิดความสุข ความเจริญแก่ตนอย่างสูงสุด

๔.๒ คุณค่าต่อครอบครัว

ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและ
ค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัวรวมทั้งกล่อมเกลากฎศีลธรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาท
และความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม^{๒๓}

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยเล็กที่สุด แต่มีความสำคัญที่สุด เป็นสถาบันที่มี
ความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในทางสายโลหิตระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นสถาบันแรกของ
วิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นสถาบันเดียวที่ให้กำเนิดและทำหน้าที่วางรากฐานอันสำคัญให้แก่สถาบัน
อื่น ๆ ไม่มีสถาบันใด ๆ ในสังคมจะทำหน้าที่ได้ดีแทนสถาบันครอบครัวได้ ครอบครัวจึงได้ปฏิบัติ
หน้าที่อันสำคัญหลายอย่างเพื่อสังคม เป็นต้นว่า เป็นผู้กำหนดบุคลิกลักษณะเฉพาะให้กับสมาชิกใน
ครอบครัว สร้างความรู้สึกให้มีความรัก ความผูกพันกันในระหว่างสมาชิก ถ่ายทอดความรู้ในเรื่อง

^{๒๒} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ปร.ช. ๕), กติยญูกตเวที, (กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔-๔๕.

^{๒๓} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

ขนบธรรมเนียมประเพณี การนับถือศาสนา การมีค่านิยมที่เหมาะสม ความรู้สึกรับผิดชอบ รู้จักทำการงานอันเป็นพื้นฐานอาชีพ เป็นต้น สถาบันครอบครัวจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวที่มีหลากหลายรูปแบบ บรรยากาศอบอุ่นภายในครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญของความสุขในครอบครัว แต่การจะเป็นครอบครัวที่อบอุ่นได้นั้นมาจากแนวคิดพื้นฐานว่า ครอบครัวเป็นมากกว่าที่รวมตัวบุคคล โดยบุคคลเป็นผู้สร้างครอบครัว ครอบครัวจะมีความสุขหรือไม่เพียงใด ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวเป็นสำคัญ เนื่องจากการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ทุกคนในครอบครัวต่างก็จะมี "บทบาท" และ "หน้าที่" ทั้งตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว ถ้าทุกคนมีความรับผิดชอบในการเป็นสมาชิกครอบครัวที่ดีก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนและทำให้คนในครอบครัวมีความรักความผูกพัน มีความเข้าใจและช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน^{๔๔}

๔.๒.๑ บทบาทและหน้าที่ของมารดาบิดาต่อครอบครัว

ครอบครัวจะบังเกิดความผาสุกเป็นครอบครัวที่อบอุ่น เข้มแข็งได้นั้น ปัจจัยสำคัญขึ้นอยู่กับมารดาบิดาในการทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา คอยอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นคนดี เป็นต้น เพราะมารดาบิดาถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดบุตรธิดามากที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดีหรือร้ายมากกว่าใครๆแต่มารดาบิดาทุกคนย่อมปรารถนาให้บุตรของตนเป็นพลเมืองดี เป็นคนดีของครอบครัวและสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้ มารดาบิดาต้องมีจรรยาบรรณ คือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน เมื่อมารดาบิดาปฏิบัติหน้าที่ในการอบรมบุตรธิดาให้เป็นคนดีดังประสงค์ได้แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดาเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวมารดาบิดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริง และเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสอนคุณตอบในโอกาสต่อไปด้วย ดังนั้นบทบาทและหน้าที่อันสำคัญของมารดาบิดาที่มีต่อบุตรธิดาตามแนวทางมงคลสูตรในการสร้างสรรค์ครอบครัวให้ประสบสุขนั้น องค์สมเด็จพระชินสีห์ทรงตรัสไว้ว่า

"คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหน้าคือมารดาบิดา อันบุตรบำรุงแล้ว ด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยฐานะ ๕ คือ ย่อมห้ามจากความชั่ว, ให้ตั้งอยู่ในความดี, ให้ศึกษาศิลปวิทยา, จัดการด้วยภริยาที่สมควร, มอบมรดกให้ในสมัย. คฤหบดี ทิศเบื้อง

^{๔๔} ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรมไทย-บาลี, (กรุงเทพมหานคร : อทการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖๑๒.

หน้าคือมารดาบิดา อันบุตรบำรุงด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้ ย่อม

อนุเคราะห์บุตรด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล"^๕

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว อธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. ห้ามจากความชั่ว หมายถึง มารดาบิดานั้นจะต้องดูแล เอาใจใส่ต่อพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องของบุตรธิดาตลอดเวลา ไม่ปล่อยปะละเลยเมื่อเห็นบุตรธิดาทำความผิดแม้เพียงเล็กน้อย เพราะจะทำให้เกิดความเคยชินจนติดเป็นนิสัย เช่น นิสัยการเล่นพนัน ติดสิ่งเสพติด การเที่ยวเตร่ เป็นต้น มีบทลงโทษบุตรธิดาผู้กระทำความผิด การแนะนำชี้ให้เห็นถึงบาป บุญ คุณ โทษ ว่าสิ่งไหน ที่ควรทำและไม่ควรทำ และติเตียนบุตรธิดาเมื่อได้กระทำความผิดนั้นลงไปแล้ว"^๖

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี หมายถึง มารดาบิดานั้นนอกจากคอยห้ามปรามคอยดักเตือนมิให้บุตรธิดาของตนทำความชั่วความผิดแล้ว ยังมีภาระต้องแนะนำอบรมสั่งสอนแก่บุตรธิดาให้ดำรงตั้งมั่นอยู่ในกุศลคุณงามความดี มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น เหมือนดังบิณฑกเศรษฐี และมารดาของมิตตวันทกะในกาลของพระกัสสปพุทธเจ้า"^๗

๓ ให้ศึกษาศิลปะ หมายถึง มารดาบิดาต้องมีความกระตือรือร้นสนใจสนับสนุนให้บุตรธิดาได้มีความรู้ ความสามารถในการวิชาการด้วยการอบรมสั่งสอนเองบ้าง ให้ศึกษาเล่าเรียนตามความสามารถบ้าง แม้ว่าจะต้องลำบากในการส่งเสีย ก็จำเป็นต้องยอมเสียสละ เพราะเป็นหน้าที่ การปล่อยปะละเลยไม่เอาใจใส่การศึกษาเล่าเรียนของบุตรธิดาก็ดี การกีดกันมิให้บุตรธิดาได้ศึกษาเล่าเรียนตามสติปัญญาเพียงเพื่อเอาไว้ใช้งานก็ดี ถือว่ามารดาบิดาบกพร่องในหน้าที่ อันจะเป็นผลเสียทั้งแก่ตัวบุตรธิดาเอง และเป็นผลร้ายต่อมารดาบิดาโดยทางอ้อมในอนาคตด้วย เพราะบุตรธิดาผู้ขาดวิชาความรู้ย่อมหากินไม่เพียงพอใช้จ่าย จึงมีผลกระทบให้ไม่อาจเลี้ยงดูมารดาบิดาในวัยแก่ชราให้มีความสุขได้ มาดาบิดากระทำได้กล่าวชื่อว่าให้ศึกษาศิลปะอันหาโทษมิได้"^๘

๔. จัดการด้วยภริยาที่สมควร หมายถึง ผู้เป็นมารดาบิดาต้องรับภาระหน้าที่ในเรื่องคุ้มครองของบุตรธิดา แม้ว่ากาลสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปในการเลือกคู่โดยให้สิทธิบุตรธิดาเลือกเอง

^๕ คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, **มงคลัตถปิณี แปล เล่ม ๒**, หน้า ๓๐๑.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๑-๓๐๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๒.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๔-๓๐๖.

ถึงกระนั้นก็ตามมารดาบิดาก็ยังต้องคอยสอดส่องการคบเพื่อนต่างเพศของบุตรธิดาด้วย คอยแนะนำให้รู้ว่าภริยาที่สมควร คือคู่ควรกันด้วยสกุล มารยาท รูป โภคะและบริวาร เป็นต้น^๙

๕. มอบทรัพย์มรดกให้ในสมัย หมายถึง ผู้เป็นมารดาบิดาต้องช่วยเหลือเกื้อกูลประคับประคองด้วยเงินทองจนกว่าบุตรธิดาจะรักษาตัวเองได้ คือ ในสมัยที่บุตรธิดามีได้แยกครอบครัว ก็ต้องหาทรัพย์ให้จับจ่ายใช้สอย เพื่อหาความรู้หาวิชาใส่ตน ทั้งเพื่อความสนุกบันเทิงเป็นครั้งคราว ในสมัยที่บุตรธิดาแต่งงานแยกครอบครัว ก็ต้องมอบทรัพย์สมบัติอันเป็นทุนรอนให้บ้างเพื่อให้ตั้งตัวได้ ในสมัยที่จะสิ้นชีวิตก็ต้องมอบทรัพย์มรดกที่มีอยู่แก่บุตรธิดาตามความเหมาะสม เพื่อเป็นตัวแทนของตนให้บุตรธิดานึกถึงตนอยู่เสมอ ดังนั้นการมอบทรัพย์มรดกแก่บุตรธิดาจึงมีอยู่ ๒ สมัยได้แก่ นิจสมัย ๑ กาลสมัย ๑ ในสมัยทั้ง ๒ นั้น สมัยเป็นนิคัย ชื่อว่า นิจสมัย คือกาลเป็นที่ทำเนืองๆ และสมัยกาลอันซึ่งสมควรมาถึงแล้ว ชื่อว่า กาลสมัย^{๑๐} การมอบทรัพย์มรดกให้บุตรธิดาของตนเช่นนี้ จัดเป็นหน้าที่ของมารดาบิดาประการหนึ่ง

สรุปได้ว่า มารดาบิดาผู้ปฏิบัติตามหน้าที่ทั้ง ๕ ประการ ถือว่าได้ประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณที่ท่านกำหนดไว้เป็นหลัก และจัดว่าได้ประพฤติเป็นธรรมและประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีโดยแท้ ผลที่ได้รับ นอกจากจะทำให้มารดาบิดาได้รับความรัก นับถือจากบุตรธิดาแล้ว ยังเป็นเหตุให้ครอบครัว และสังคมพลอยสงบสุขและเรียบร้อยไปด้วย

๔.๒.๒ บทบาทและหน้าที่ของบุตรธิดาต่อครอบครัว

ครอบครัวจะมีความอบอุ่นเข้มแข็ง ได้นั้น ปัจจัยสำคัญขึ้นอยู่กับความรู้จักบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว นอกจากมารดาบิดาจะทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ในการเป็นมารดาบิดาที่ดีแล้ว บุตรธิดาก็ถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่งในการช่วยส่งเสริมให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่นเข้มแข็งในสังคมไทย บุตรธิดาจัดว่าเป็นความหวังสูงสุดของมารดาบิดา ท่านทั้งสองลงทุนลงแรงเป็นอันมากและเป็นเวลานานเพื่อปลูกปั้นบุตรธิดาของตนให้เป็นคนดี สู้ทนลำบากและเสียสละทุกอย่าง แม้กระทั่งชีวิตเพื่อบุตรธิดา ห่อหุ้มความรักและความสุขทุกประการไว้ในบุตรธิดา ไม่มีใครในโลกนี้ที่จะรักบุตรธิดาเท่ากับมารดาบิดารัก ไม่มีใครจริงใจและซื่อสัตย์ต่อบุตรธิดาเท่ามารดาบิดา ทั้งไม่มีใครที่จะปกป้องบุตรธิดาแม้ด้วยชีวิตเท่ากับมารดาบิดา

ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา ก็สมควรที่จะตระหนักและซาบซึ้งในพระคุณของท่านทั้งสอง ซึ่งในมงคลสูตร ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุตรธิดาพึงมีต่อมารดาบิดาไว้ว่า ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ ช่วยทำกิจการ ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้สมควรที่จะรับทรัพย์มรดกได้แก่ เว้นจาก

^๙ คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มงคลดัตถิยนิ เปด เล่ม ๒, หน้า ๓๐๖-๓๐๗.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๗.

กรรมกิเลส ๔ และเว้นจากอบายมุข ๖ เป็นต้น รักษาหัวใจท่านให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ชักนำท่านให้ตั้งอยู่ในศรัทธา ชักนำท่านให้ตั้งอยู่ในศีล ชักนำท่านบริจาทานและชักนำท่านให้ได้เจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน จนเกิดปัญญา^{๒๑} สมดังพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสถึงการบำรุงมารดาบิดาแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ก็บุตรใดแล ยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธา ให้สมาทานดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา, ยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศีล ให้สมาทานดำรงตั้งมั่นอยู่ในศีลสัมปทา, ยังมารดาบิดาผู้ตระหนี่ ให้สมาทานดำรงตั้งมั่นอยู่ในจาคสัมปทา, ยังมารดาบิดาผู้มีปัญญาทรม ให้สมาทานดำรงตั้งมั่นอยู่ในปัญญาสัมปทา, ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล กิจนั้น จึงชื่อว่าป้อนบุตรทำแล้ว ทำตอบแทนแล้ว และทำยิ่งแล้ว แก่มารดาบิดา"^{๒๒}

ฉะนั้น บุตรธิดาที่ได้บำรุงเลี้ยงมารดาบิดา ตอบแทนพระคุณของท่านทั้งสองด้วยวิธีการต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ย่อมมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ย่อมได้ประสบบุญมาก ย่อมได้รับความรักใคร่คุ้มครองจากเทพยดาและมนุษย์เป็นอันมาก ย่อมปลอดภัยในเมื่อมีอันตรายแก่ชีวิต ทั้งยังทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นในครอบครัว ทำให้มารดาบิดามีความสุขกายสบายใจในตัว บุตรธิดาของตน ผู้เป็นคนกตัญญูทดแทนเป็นบุตรธิดาที่ดีของท่าน อีกทั้งยังเป็นการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย ในเรื่องของความกตัญญูทดแทนต่อผู้มีพระคุณ เพราะสังคมไทยตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการอบรมพร่ำสอนจากมารดาบิดา ครูอาจารย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ ในเรื่องของความกตัญญูทดแทนคุณ อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของสังคมไทย เพราะสังคมไทยเป็นสังคมแห่งพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นสยามแห่งรอยยิ้มและความเอื้ออาทร

๔.๒.๓ คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดาที่มีต่อครอบครัว

เมื่อมารดาบิดาและบุตรธิดาได้ทำหน้าที่ที่มีต่อกันในครอบครัวอย่างสมบูรณ์แบบตามแนวทางของมงคลสูตรแล้ว สมาชิกทุกคนในครอบครัวย่อมบังเกิดคุณค่าอย่างสูงสุด กล่าวคือความเจริญ ผาสุก สงบ ร่มเย็นทั้งในโลกนี้และโลกหน้าย่อมบังเกิดขึ้นแก่ครอบครัวนั้นอย่างที่สุด ซึ่งต่างจากครอบครัวที่ไม่ดำรงตั้งอยู่คุณธรรม จริยธรรมอันดีงามตามหน้าที่ที่พึงมีต่อกัน เช่น มารดาบิดา

^{๒๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โศภน ญาณสิริ ป.ธ. ๙), กตัญญูทดแทน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๒๒} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มงคลดัตถิปินี แปลเล่ม เล่ม ๒, หน้า ๒๐๖.

ทอดทิ้งบุตรธิดา ไม่เลี้ยงดู ไม่อบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามแก่บุตรธิดา กระทำตนเป็นแบบอย่างฝึกฝืนในทางฝ่าฝืนกุศล ด้านบุตรธิดาก็เป็นคนอกตัญญูต่อมารดาบิดาและผู้มีพระคุณ ประพฤติตนไปในทางแห่งความชั่ว เป็นต้น ผลแห่งการประพฤติปฏิบัติดังกล่าว ย่อมเป็นไปในทางแห่งความเสื่อมและความทุกข์ทั้งปวง มีนรกเป็นที่สุด ย่อมบังเกิดขึ้นบุตรธิดานั้น สมดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในโศกนันทชาดก ว่า

"บุคคล เมื่อปฏิบัติผิดในมารดาบิดา ย่อมประสบผลอันไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลนี้ เมื่อปฏิบัติชอบ (ในมารดาบิดา) ย่อมประสบผลอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลนี้"^{๒๓}

"คนที่มารดาเลี้ยงมาแล้วโดยยากอย่างนี้ ไม่ปรนนิบัติมารดา บิดา เขาประพฤติดิในมารดา ย่อมเข้าถึงนรก คนที่บิดาเลี้ยงมาแล้วโดยยากอย่างนี้ ไม่ปรนนิบัติบิดา เขาประพฤดิในบิดา ย่อมเข้าถึงนรก ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า แม่ทัพย์ของผู้ปราณาทัพย์ ย่อมนิบหนวย บ้าง เขาไม่ปรนนิบัติมารดา ย่อมประสบความลำบากบ้าง เขาไม่ปรนนิบัติบิดา... บ้าง บัณฑิตผู้รู้แจ้ง ปรนนิบัติมารดา ฟังได้สุข ๓ อย่าง คือ ความเพิดเพลิน ๑ ความบันเทิง ๑ ความร่าเริงสนุกสนาน ทุกเมื่อ ๑... ปรนนิบัติบิดา... ธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ คือ การให้ ๑ การกล่าวคำเป็นที่รัก ๑ การประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอในธรรมทั้งหลายในที่นั้นๆ ตามสมควร ๑ ยังเป็นไปอยู่ในโลก ก็เหมือนลิมสลักรถที่กำลังแล่นไป ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ไม่พึงมีไซ้ มารดาไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร หรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะบัณฑิตทั้งหลายพิจารณาเห็นชอบ ซึ่งธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้นจนถึงความเป็นใหญ่ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความใหญ่ และเป็นผู้อันปวงชนสรรเสริญ"^{๒๔}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวทำให้ทราบถึง โทษของบุคคลผู้ไม่เลี้ยงดูบำรุงมารดาบิดา และทราบถึงคุณค่าอันพึงได้รับจากการบำรุงมารดาบิดา ซึ่งจะส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต

^{๒๓} คณะกรรมการแผนกค้ำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มงคลดลทีปนี แปล เล่ม ๒, หน้า ๒๕๕.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว กล่าวคือมารดาบิดาและบุตรธิดาจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องตามหลักมงคลสูตร โดยประการสำคัญอันส่งผลให้ครอบครัวมีความอบอุ่น เกิดความรักความสามัคคี เจริญรุ่งเรืองขึ้นได้นั้น สำคัญที่บุตรธิดาจะต้องมีความกตัญญูรู้คุณต่อมารดาบิดา หากครอบครัวใดมีบุตรธิดาหลายคน บุตรธิดาต้องพยายามร่วมมือร่วมใจกันปรนนิบัติดูแลบำรุงมารดาบิดาของตนอย่างเต็มที่ โดยไม่ปิดภาระหน้าที่ให้แก่คนใดคนหนึ่ง เพราะการบำรุงมารดาบิดาถือเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาทุกคนต้องกระทำ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ย่อมบังเกิดคุณค่าแก่สมาชิกทุกคนในครอบครัวอย่างสูงสุด กล่าวคือ

๑. ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนทุกชนชั้น
๒. มีความเจริญก้าวหน้า
๓. มีเทวดาช่วยปกป้องรักษา
๔. ทำให้พ้นทุกข์ พ้นภัย
๕. ทำให้มีความสุข
๖. ทำให้ได้ลาภมากโดยง่าย
๗. ทำให้แคล้วคลาดภัยในยามคับขัน
๘. เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนรุ่นหลัง
๙. เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย
๑๐. เป็นผู้มีความอดทน^{๒๕}

สรุปได้ว่า คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดาที่มีต่อครอบครัวนั้น สำคัญที่การรู้จักบทบาทและหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อกันของสมาชิกทุกคนในครอบครัว โดยมารดาบิดาจะต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อบุตรธิดา ด้วยการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของตนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม ห้ามปรามบุตรธิดาไม่ให้ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ชั่ว ให้การศึกษาศิลปะวิทยาต่อบุตรธิดาเพื่อให้บุตรธิดามีความรู้ความสามารถในการดำเนินชีวิต เมื่อบุตรธิดาเติบโตใหญ่สมควรมีครอบครัว ก็จัดหาสามีภรรยาให้ และมอบทรัพย์มรดกให้บุตรธิดาอย่างเท่าเทียมกันในสมัย ส่วนบุตรธิดาก็ต้องรู้จักหน้าที่ของตนในการเป็นผู้มีความกตัญญูทดแทน คือต้องประพฤติชอบประกอบในทางแห่งกุศล ไม่กระทำความชั่ว อันทำให้มารดาบิดาเป็นทุกข์ หรือสะเทือนใจ กังวลใจในตัวบุตร ถ้าสมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักปฏิบัติตนตามหน้าที่อันดีงามต่อกันเช่นนี้ ย่อมส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิต กล่าวคือบังเกิดความสุข ความเจริญ มีสวรรค์ นิพพานเป็นที่สุด

^{๒๕} สุจิราภรณ์ บริสุทธี, *มงคลชีวิต ๓๘ ฉบับเยาวชน*, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕.

๔.๓ คุณค่าต่อสังคมไทย

เมื่อกล่าวถึงคำว่าสังคมไทย อาจจะมีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน แต่จากการศึกษาพบว่าคำว่าสังคมไทยนั้นมุ่งหมายถึง กลุ่มคนไทยที่มีวัฒนธรรมหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ซึ่งเป็นแบบแผนที่สังคมไทยได้ประมวลไว้เป็นแบบอย่างเพื่อประโยชน์ของกลุ่มสังคมไทยในอดีต เป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมที่พอใจจะดำรงชีวิตโดยสอดคล้องกับธรรมชาติ ใช้ชีวิตเรียบง่าย ความต้องการเพื่อตัวเองมีน้อย ความเอื้อเฟื้อแก่สังคมมีมาก ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายมีพ่อ แม่ พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ร่วมกันหมด ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและศาสนาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด สังคมมาถึงจุดเปลี่ยนเมื่ออารยธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ทำให้การผลิตแบบดั้งเดิมของไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมแปรเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม ภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวที่เปลี่ยนไปทำให้ต้องดิ้นรนหารายได้เสริมด้วยวิธีต่าง ๆ ผู้คนจึงมีการย้ายถิ่นฐานกันมากขึ้น โดยเฉพาะการอพยพจากถิ่นฐานเดิมเข้ามาหางานทำในเมือง สภาพครอบครัวที่เคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เอื้ออาทรกันลดลง พ่อแม่และลูกห่างเหินกันมาก ลูกให้ความเคารพพ่อแม่มีน้อยลง^{๒๖}

๔.๓.๑ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

สังคมไทยในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของเทคโนโลยี เนื่องจากการยอมรับว่าความเจริญทางด้านตะวันตกนั้นมีมากกว่า การมีชีวิตที่สะดวกสบายจากวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ทำให้ผู้คนต้องการวัตถุเหล่านั้น หากไม่มีก็ต้องทำงานให้มากขึ้นเพื่อจะได้มีวัตถุ เช่น รถยนต์ บ้านเรือนที่สวยงาม เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่บุคคลยอมรับความเจริญของเทคโนโลยีมากขึ้น หากใครมีความสามารถวิชาการเหล่านี้ ก็จะหางานทำได้ง่าย หาทรัพย์ได้มาก ตลอดจนมีการแข่งขันในเชิงธุรกิจ นิยมการทำงานรวดเร็วแข่งขันกับเวลา การประกอบอาชีพซึ่งแต่เดิมจะนิยมอยู่ในถิ่นฐานเดิมของตน ก็จะเปลี่ยนสถานที่กว้างขวางมากขึ้นจากหมู่บ้าน ขยายไปในระดับประเทศหรือข้ามประเทศ ดังนั้นการรับแนวทางการดำเนินชีวิตของสังคมอื่นมาสู่สังคมเดิมของคนไทยมีมากขึ้น ครอบครัวที่เคยเป็นครอบครัวขยาย ทุกคนรักใคร่กลมเกลียวดูแลช่วยเหลือกันและกันตามกำลังของตนก็ลดลงเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งประกอบด้วยบิดามารดาและบุตร หากจะมีผู้อื่นร่วมกันในครอบครัวก็เป็นบุคคลอื่น เช่น แม่บ้านหรือลูกจ้าง รับเงินเดือนในหน้าที่ของตน ความใกล้ชิดระหว่างบิดามารดาและบุตรธิดาก็น้อยลง เนื่องจากสาเหตุของเวลาในการประกอบอาชีพของบิดามารดา อีกทั้งการพบกับผู้คนในสังคมที่เคยพบกันที่วัดในการร่วมทำบุญที่ก่อให้เกิดจิตใจอันเป็น

^{๒๖} คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑.

กุศลก็ลดลงด้วย ชีวิตเดิมที่เคยมีญาติผู้ใหญ่ดูแล แนะนำหรือไปวัดฟังธรรมจากพระภิกษุสงฆ์ กลายเป็นผู้ที่ศึกษาวิชาการสมัยใหม่จากสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ วัฒนธรรมในสังคมขึ้นด้วยทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ นั้นจะถ่ายทอดไปสู่สังคมอื่น ด้วยการสื่อและรับไปกับระบบการสื่อสารหรือการติดต่อสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับแนวการดำเนินชีวิตของคนไทย ในการดำเนินชีวิต การสาธารณสุข การคมนาคม ติดต่อกันในระยะเวลาระยะทางที่ห่างไกลกัน หากความเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดปัญหาคือ ความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ สภาพของสังคมไทยก็เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก โดยสังคมข่าวสาร หรือโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก็ตาม สังคมรุ่นใหม่ของประเทศไทยยังมีความนิยม วัฒนธรรมการประพาศเปลี่ยนแบบอย่างสังคมตะวันตก เห็นได้ชัดจากอาหารที่บริโภค หากมีชื่อเป็นของสังคมตะวันตก เช่น โดนัท พิซซ่า เคนด็อกกี้ ฟรายชิกเก้น เป็นต้น หรือสิ่งของเครื่องใช้ที่มีสัญลักษณ์ของสังคมตะวันตกจะเป็นที่นิยม แม้แต่การปัจจุบันนี้หน้าตาต้องฝรั่ง ซึ่งเป็นฝรั่งเป็นลูกครึ่ง^{๒๓} อีกประการหนึ่ง คือสังคมตะวันตกถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ อันอาจนำไปสู่ภาวะวิกฤติทางจริยธรรม และปัญหาต่าง ๆ ติดตามมาได้

พระเทพเวที กล่าวไว้ในหนังสือ ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย ที่กล่าวถึงสังคมอเมริกาว่า จริยธรรมในอเมริกาเหมือนจะเสื่อมลงถึงจุดตกต่ำที่สุด จุดหนึ่งในประวัติศาสตร์ การยึดถืออุดมคติเสื่อมหาย ลัทธิถือผลประโยชน์ ส่วนตัวเป็นใหญ่เฟื่องฟูขึ้น วิกฤติการแห่งจริยธรรม ระบาดทั่วไป คือ การถือเอาความเห็นแก่ตัวเป็นหลักการสูงสุดแห่งศีลธรรม ...เรากำมีชีวิตอยู่ในสังคมที่มีค่านิยมสับสน ซึ่งผู้คนหมดความมั่นใจในความรับผิดชอบชั่วดี...ความโลภกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกันว่าเป็นแรงผลักดันการกระทำที่ชอบธรรมเต็มที่..อาชญากรรมวัยรุ่นแพร่ระบาด กว้างขวาง และเลวร้ายยิ่งกว่าที่เคยมีมา...สถาบันพื้นฐานคือ บ้าน โรงเรียน และวัดแต่เสาหลักเหล่านี้ กำลังหักโค่นล้มละลาย^{๒๔}

จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสมาชิกทุกคน ในครอบครัวไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันตามที่ปรากฏให้เห็นทางสื่อมวลชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ จะปรากฏอยู่เสมอว่า มีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการเอาใจใส่ เลี้ยงดูจากลูกหลาน บางคนก็อาศัยอยู่บ้านตนเองแต่อยู่อย่างทุกข์ยากลำบากด้วยความชราของ

^{๒๓} ประเวศ วะสี, วิสัยทัศน์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑.

^{๒๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กองทุน วุฒิชัยธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๗-๘.

ร่างกายที่ไม่สามารถประกอบหน้าที่การงานได้ ทำให้มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเหล่านี้หลาย ๆ คนมีบุตรธิดาหลายคน แต่ละคนมีหน้าที่การงานที่ดี ๆ แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญในการที่จะดูแลบิดาผู้สูงวัยตอบแทน เมื่อบิดามารดาไม่ร้องขอก็ไม่ใส่ใจ ผู้สูงอายุหลายคนก็ไม่ได้อาศัยอยู่บ้านของตนเอง แต่ถูกส่งให้ไปอยู่บ้านพักคนชรา ซึ่งโดยความเป็นอยู่อาจจะสะดวกสบายกว่าการอยู่ลำพัง แต่โดยสภาพจิตใจแล้วผู้สูงอายุทั้งหลายต่างโหยหาความรักความอบอุ่นในครอบครัวที่แวดล้อมไปด้วยลูกหลาน ยุคสมัยปัจจุบันปัญหาสังคมต่างๆที่เกิดขึ้นมากมาย เริ่มตั้งแต่มนุษย์ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ละเลยการเอาใจใส่ มองข้ามความสำคัญไป บิดามารดาไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของตน เห็นความสุขส่วนตัว ไม่เอาใจใส่ต่อบุตรธิดา ไม่อบรมบุตรธิดาของตนให้ดี เขาจึงไม่รู้จักหน้าที่หรือบุญคุณของบิดามารดา ไม่รับรู้ความเป็นบิดามารดา ถ้าต่างคนต่างยึดมั่นในหน้าที่ของตนและตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด บิดามารดาทำหน้าที่ของบิดามารดาให้สมบูรณ์แบบ บุตรธิดาก็ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์แบบ ปัญหาสังคมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในประเทศของเราทุกวันนี้ ก็จะลดลงเรื่อยๆจนเบาบางลงในที่สุด^{๒๕}

สรุปได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะต่อหลักธรรมคำสอน ซึ่งปัจจุบันบุตรธิดา ผู้เป็นเยาวชนรุ่นใหม่ห่างไกลจากธรรมะ หันไปบริโภควัตถุนิยมตามแบบอย่างชาติตะวันตก โดยลืมไปว่าศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองสถาบันหนึ่ง เนื่องจากศาสนาได้หล่อหลอมบุคคลให้เกิดการพัฒนาเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ แต่จาก ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ล้วนส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาสังคมนานาประการ จำเป็นที่จะต้องเร่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย โดยทุกภาคส่วนต้องเร่งระดมสรรพกำลัง สร้างมาตรการรองรับในการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ด้วยหลักธรรมทางศาสนาที่เป็นทุนทางสังคมที่สั่งสมมาแต่อดีต เพื่อยกระดับคุณภาพของคนในชาติ เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมคนไทยทุกคน อันเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ จะเห็นได้ว่าการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับคนในสังคมและประเทศชาติ นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนต่างได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมทั้งสิ้น แต่ยังไม่สามารถที่จะดำเนินการให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมได้ ในขณะเดียวกันยังมีกลุ่มบุคคลหรือองค์กรการกุศลส่วนหนึ่งที่อุทิศตนได้เสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์เพื่อพระพุทธศาสนา โดยเห็นว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสูงค่ายิ่ง

^{๒๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสารานการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐.

๔.๓.๒ คุณค่าของการบำรุงมารดาที่มีต่อสังคมไทย

สังคมไทยคือสังคมพุทธศาสนา การที่เป็นสังคมพุทธได้โดยสมบูรณ์ก็ต้องเป็นสังคมที่ยึดหลักธรรมของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมให้เป็นคนดี ที่คุณธรรม จริยธรรมอันจะส่งผลให้ลดปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้และสามารถนำความสุข ความปลอดภัยตลอดถึงความสำเร็จมาให้แก่ตนเองและสังคมโดยรวม สถาบันสังคมไทยก็จะเข้มแข็ง และสามารถพัฒนาไปในทางที่พึงประสงค์ได้^{๓๐}

หลักธรรมคำสอนในมงคลสูตรเรื่อง การบำรุงมารดาบิดา (มาปิตุอปฏฐาน) ถือเป็นคำสอนหนึ่งของพระผู้มีพระภาค ที่สำคัญยิ่งต่อวิถีการสร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติให้เจริญขึ้น เพราะสังคมจะเจริญได้นั้นต้องเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมบุตรธิดาผู้เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ เป็นอนาคตของประเทศชาติ เพราะถ้าสังคมใดมีเยาวชนผู้เจริญ สังคมนั้นย่อมจะเจริญไปด้วย การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในบุตรธิดานั้นต้องเริ่มจากการอบรมบุตรธิดาให้รู้จักหน้าที่อันดีงามตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา กล่าวคือ อบรมให้บุตรธิดารู้จักกตัญญูกตเวที ตอบแทนคุณ บำรุงมารดาบิดา เช่น เลี้ยงดูท่าน ช่วยเหลือกิจการงานของท่านอย่างเต็มที่ พุดจาไพเราะอ่อนหวานต่อท่าน เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน ไม่กะทำในสิ่งที่ท่านไม่สบายใจ จนกลายเป็นความทุกข์ใจในที่สุด เป็นต้น และที่สำคัญยิ่งคือพยายามกระทำตนให้ดำรงอยู่คุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม แล้วพยายามชักชวนบิดามารดา ให้ประพฤติปฏิบัติตาม ถ้าบิดามารดาเป็นผู้มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาอยู่แล้วก็คอยประคับประคองช่วยเหลือให้ท่านได้ปฏิบัติสม่ำเสมอและยิ่งๆ ขึ้นไป แต่ถ้าบิดามารดามีได้ตั้งมั่น ดำรงอยู่ใน ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาแล้ว ก็พยายามโน้มน้าว ชักชวน ให้ท่านได้หันมาสู่วิถีแห่งธรรม ถ้าบุตรธิดาสามารถกระทำได้เช่นนี้ ถือได้ว่าตอบแทนคุณของมารดาบิดาอย่างสูงสุด สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"ภิกษุทั้งหลาย บุตรพึงประคับประคองมารดาคด้วยบ่าข้างหนึ่ง พึงประคับประคองบิดาคด้วยบ่าข้างหนึ่ง เขามีอายุ ๑๐๐ ปีเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี เขา พึงทำการบำรุงมารดาบิดานั้นด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการตัด บิดามารดานั้นพึงถ่ายปัสสาวะและอุจจาระบนบ่าทั้งสอง นั้นนั่นแล ภิกษุทั้งหลายกิจอย่างนั้น อนึ่งบุตรพึงสถาปนา มารดาบิดาในราชสมบัติ อันเป็นอิสราธิบดีแห่งแผ่นดินใหญ่นี้ อันมีรัตนะ ๗ ประการมากมาย ภิกษุทั้งหลาย กิจอย่างนั้นยังไม่เป็นอันบุตรทำแล้ว หรือทำตอบแทนแล้ว แก่บิดามารดาบิดาเลย ฯ ข้อนั้น เป็นเพราะเหตุอะไร ฯ ภิกษุทั้งหลาย เพราะมารดาบิดา มีอุปการะมาก

^{๓๐} คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๖๘-๖๙.

บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลาย กิณฺตรใดแล
ยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธา ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในสัทธาสัมปทา
ยังมารดาบิดาผู้ทุศีล ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในศีลสัมปทา ยังมารดา
บิดาผู้มีความตระหนี่ ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในจาคสัมปทา ยังมารดา
บิดาผู้มีปัญญาทราม ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในปัญญาสัมปทา ภิกษุ
ทั้งหลาย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล กิณฺตรนั้นเป็นอันบุตรทำแล้ว ทำ
ตอบแทนแล้ว และทำยิ่งแล้วแก่มารดาบิดา”^{๓๑}

จากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงวางไว้ให้กุลบุตรได้ปฏิบัติต่อบิดา
มารดาอย่างสูงสุด คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ไม่เพียงแต่นำมาปฏิบัติต่อท่านทั้งสองเท่านั้น ยัง
สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดคุณค่าในการส่งเสริมพัฒนาสถาบันอื่นๆ ในสังคมไทยให้
เจริญรุ่งเรืองได้อีกด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอคุณค่าของการใช้ข้อธรรมทั้ง ๔ ประการ นี้มาปรับ
ใช้กับสังคมไทย ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

๑. คุณค่าด้านความศรัทธา

ความศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความเคารพนับถือในพระพุทธศาสนา
ร่วมกันในสังคมไทย เพราะตามความเชื่อที่พระพุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักให้มนุษย์ใช้เป็นแบบ
แผน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้ยึดมั่นและเคารพตนเอง การศรัทธาในพระพุทธศาสนานอกจากจะ
เป็นแนวทางพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้วยังถือว่าเป็นหลักที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่
แท้จริง อันจะนำพาชีวิตตนเอง ครอบครัวยุค และสังคมไทยให้มีความเจริญ พระพุทธศาสนาจึงวาง
หลักศรัทธาไว้เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติ ๔ ประการ^{๓๒} คือ

๑) **กัมมัตถตา** (ความเคารพเรื่องกรรม) คือ การกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรมว่าเป็นสิ่งที่มี
อยู่จริง เชื่อว่าเมื่อกระทำอะไรลงโดยมีเจตนาคือสิ่งที่รู้ ย่อมเป็นกรรมคือความชั่ว ความดีที่มีขึ้นใน
ตน ผลกรรมที่ทุกคนกระทำและผู้กระทำกรรมย่อมประสบได้ด้วยตนเอง การเชื่อหลักของกรรมดี
การเชื่อในผลของกรรมดี และเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง

๒) **วิปากัตถตา** (ความเชื่อเรื่องวิบาก) คือ ผลของกรรม อันเกิดจากการกระทำ เชื่อว่า
กรรมที่ทำนั้นมีผลจริง ผลดีก็ต้องมีเหตุจากการทำดีคือกรรมดี และผลชั่วเกิดจากเหตุชั่วคือ กรรมชั่ว

^{๓๑} บุญสืบ อินสาร, **คู่มือแปลมงคลทิปนิภาส ๑**, พิมพ์เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ใน
โอกาสสมโภชมงคลทศวรรษมพรรษาครบ ๗ รอบ ๘๔ พรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒๗๕.

^{๓๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๔.

๓) **กัมมัสสกตาสัทธา** (ความเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน) คือ ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมที่ตนได้ทำลงไปและจะต้องเสวยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสรับรองเอาไว้ว่า "ตนทำกรรมเอง ก็เสerahmongเอง ตนไม่ทำบาปเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้"^{๓๓}

๔) **ตถาคตโพธิสัทธา** (ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ ความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ค้นพบสัจธรรมจริง มีความมั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ประกอบไปด้วยพระคุณ ๘ คือ

- (๑) ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส (อรหัน)
- (๒) ทรงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (สัมมาสัมพุทธโ)
- (๓) ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสัมปันโน)
- (๔) ทรงเป็นผู้ไปแล้วด้วยดี (สุคโต)
- (๕) ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก (โลกวิทู)
- (๖) ทรงเป็นสารathiฝึกบุรุษที่ฝึกได้โดยยาก (อนุตตโร บุริสัทธัมมสารถิ)
- (๗) ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สัถตา เทวมนุสสานัง)
- (๘) ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จากกิเลส (พุทธโ)
- (๙) ทรงเป็นผู้มีโชค (ภควา)

จากการศึกษาอรรถกถา มงคลสูตรว่าด้วยการบำรุงมารดาบิดา (มาตาปิตุอุปภูฐาน) พบว่าความศรัทธาเป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ประทานไว้ให้พุทธบริษัททั้งหลายได้นำไปประพฤติปฏิบัติบุคคลที่ดำรงตั้งมั่นในศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ย่อมเป็นผู้เจริญ ศรัทธาเป็นเสมือนหลักอันพึงระลึกก่อนจะกระทำการสิ่งใด เพราะบุคคลจะประพฤติปฏิบัติสิ่งหนึ่งประการใด ย่อมจะต้องมีศรัทธาในสิ่งนั้นก่อนถึงจะประสบความสำเร็จ ฉะนั้นบุตรธิดาเมื่อจะกระทำการบำรุงมารดาบิดา ควรจะต้องเป็นผู้มีความศรัทธาก่อน คือมีความเชื่ออย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ว่ามารดาบิดาเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรธิดา เชื่อการกระทำดีต่อมารดาบิดา เชื่อในกุศลอันบุตรพึงได้รับจากการบำรุงมารดาบิดา เป็นต้น หากบุตรธิดามีความศรัทธาในมารดาบิดาดังนี้ ย่อมเป็นผู้ที่บำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาได้ดี และกระทำด้วยจิตที่เป็นกุศลอย่างแท้จริง สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่อง อุบาสกผู้เลี้ยงมารดาบิดา ผู้มีจิตศรัทธามั่นคงในการบำรุงมารดาบิดาของตน มีใจความว่า

ในนครสาวัตถี อุบาสกคนหนึ่ง เมื่อพ่อตายแล้ว เป็นผู้มีแม่ดูเทวดา ปฏิบัติแม่ ด้วยการให้น้ำล้างหน้าและไม้สัพันเป็นต้นนั้นแหละและด้วยข้าวยาสุและภัตเป็นต้น ๆ ก็แม่พูดแก่เขาเสมอๆเมื่อเขาไม่ปรารถนาเลยได้นำนางกุมาริกามาให้แล้ว ๆ เขาสำเร็จการอยู่ร่วมกับนางกุมาริกานั้น

^{๓๓} พ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

ๆ แม่นางกุมาริกานั้น ก็บำรุงแม่ของเขาโดยเคารพ ต่อมาเป็นผู้ปรารถนาจะให้สามีนำแม่นั้นออกไปเสียในภายนอก วันหนึ่ง จึงบอกสามีว่า นาย เมื่อพี่ไปข้างนอก แม่ของพี่ค้าน้อง ๆ เขาได้นั่งเสีย ๆ ตั้งแต่นั้นมา นางเมื่อให้ข้าวยาสูบ ก็ให้ข้าวยาสูบที่ร้อนจัด หรือเย็นจัด ที่เค็มจัด หรือจืด เมื่อแม่ผัวบอกว่า แม่ ข้าวร้อนจัด เค็มจัด จึงเติมน้ำเย็นลงจนเต็ม เมื่อแม่ผัวบอกใหม่ว่า เย็นจัด จืดแท้ ก็ส่งเสียงดังว่า เมื่อกินนี้เอง แม่บอกว่าร้อนจัด เค็มจัดแล้ว (กลับ) พูดว่า เย็นจัด จืด ใครจักอาจให้แม่พอใจได้ นางกระทำแม่น้ำอาบก็ให้ร้อนจัด รดที่หลัง เมื่อแม่ผัวบอกว่า ร้อนเหลือเกิน จึงเติมน้ำเย็นลงจนเต็ม เมื่อแม่ผัวบอกว่า เย็นเหลือเกิน จึงพูดว่า เมื่อกินนี้เอง แม่บอกว่า ร้อนเหลือเกินแล้วพูดใหม่ว่า เย็นเหลือเกิน ใครจักอาจอดกลั้นความดุหมั่นของแม่ได้ ๆ

นางกระทำการทะเลาะกับแม่ผัว ด้วยประการฉะนี้แล้ว จึงพูดกะสามีว่า น้องไม่อาจอยู่เรือนเดียวกับแม่ภักถิณีเห็นปานนี้ได้ ขอพี่จงให้แม่นั้นอยู่ในภายนอกเถิด ๆ สามีนั่นพูดว่า นางผู้เจริญ น้องยังสาว ไปที่ใดที่หนึ่งแล้วยังอาจเป็นอยู่ได้ก่อน ส่วนแม่ของพี่เป็นคนทุพพลภาพ พี่เท่านั้นเป็นที่พึ่งอาศัยของท่าน น้องจงออกไปยังสกุลของตนเถิด ๆ นางคิดว่า ถ้าเราจักไปยังสกุลไซ้ เราจะต้องอยู่อย่างหญิงหม้าย จักเป็นผู้ถึงทุกข์ จึงกลัวไม่ไป ปฏิบัติแม่ผัวให้พอใจ โดยนัยเดิมนั้นแล ๆ

ภายหลังวันหนึ่ง อุบาสกไปสู่พระเชตวัน เพื่อฟังธรรม ถวายบังคมพระบรมศาสดา แล้วนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง อันพระบรมศาสดาตรัสถามว่า "อุบาสก เธอไม่ประมาทในบุญกรรมบำเพ็ญกรรมคือการบำรุงมารดาอยู่หรือ" กราบทูลว่าอย่างนั้น พระเจ้าข้า แล้วกราบทูลเรื่องทั้งหมด ๆ พระบรมศาสดาตรัสว่า อุบาสกเธอไม่เชื่อคำของสตรีนั้น ในกาลบัดนี้ก่อน แต่ในกาลก่อน เธอคร่ำมารดาของเธอออกไป เพราะคำของสตรีนั้น แล้วอาศัยเรา จึงนำมารดานั้นมาสู่เรือนปรนนิบัติ อีกดังนี้แล้ว ตรัสกัจจانیชาดก ในอฏฐกนิบาต ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย ๆ ในเวลาจบสัจจะ อุบาสกได้เป็นโสดาบัน ฯ^{๓๔}

จากพระคำรัสเรื่องของ อุบาสกผู้เลี้ยงมารดา เป็นเครื่องยืนยันให้ทราบว่าคุณธรรมที่ความศรัทธาเชื่อมั่นในการทำความดี เชื่อมั่นในการปรนนิบัติบำรุงมารดาบิดาว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐ มีจิตหนักแน่นมั่นคง เหมือนดังอุบาสกผู้เลี้ยงมารดาบิดา แม้จะมีถูกขยอกจากภรรยา ให้เลิกบำรุงมารดาบิดา แต่ก็ยังคงมีศรัทธา มั่นคงต่อผู้เป็นมารดาบิดาว่าประเสริฐยิ่งกว่าสิ่งใด ไม่กระทำตามสิ่งที่เป็นการทำร้ายมารดาบิดาทั้งทางร่างกายและจิตใจ

สรุปได้ว่า ความศรัทธาหรือความเชื่อจึงเป็นข้อธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา เป็นอันดับแรก เพราะเมื่อคุณธรรมจะกระทำสิ่งหนึ่งประการใดก็ตาม ประการแรกก็คุณธรรมนั้นย่อมต้องมีความศรัทธาในสิ่งนั้นก่อน เช่น ศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัย ศรัทธาในคุณของมารดาบิดา ศรัทธาในการสร้างบุญกุศล ศรัทธาในการบำเพ็ญทาน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึง

^{๓๔} บุญสืบ อินสาร, คู่มือแปลมงคลทิปนี ภาค ๑, หน้า ๓๐๘.

สอนเรื่องความศรัทธามาก่อน เพราะถ้าบุตริธามีความศรัทธาแล้วย่อมจะมีธรรมอื่นๆตามมาด้วยความศรัทธาเป็นเพียงเครื่องนำทาง ความศรัทธาเป็นผู้ชักนำให้บุตริธามาหาให้สนทนาให้ตั้งใจฟัง ให้จดจำ ให้นำไปพิจารณา ให้นำไปประพฤติปฏิบัติและให้บุตริธามีได้บรรลุจุดหมายอันสูงสุดของชีวิต ตลอดถึงการช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรือง เพราะถ้าทุกคนในสังคมมีความเชื่อมั่นในหลักธรรม คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรงกันว่า ผู้ประพฤติดี ย่อมได้รับแต่สิ่งที่ดีตอบแทน การมีความเชื่อดังกล่าวนี้ เป็นความคิดที่ดีงาม อันจะทำให้บุคคลในสังคมนั้นๆกระทำแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ คุณค่าที่ได้รับจากความศรัทธาเหล่านี้ จะนำมาซึ่งความผาสุกสงบ ร่มเย็น ให้บังเกิดขึ้นแก่ชนในสังคม

๒. คุณค่าของศีล

ศีลตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ หมายถึง ความประพฤติดีทางกาย และวาจา หรือการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยให้ตั้งอยู่ในความดีงาม รักษาปกติตามระเบียบวินัยให้ปกติ มีกิจการงานที่สะอาดปราศจากโทษเป็นความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ^{๓๕}

สังคมไทยมีความเกี่ยวข้องกับกับพระพุทธศาสนาโดยตรง เพราะการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาในโลกก็เพื่อช่วยแก้ไขปัญหามานุษยในสังคมทั้งสิ้น ถ้ามองในทางปฏิบัติก็จะเห็นชัดว่าพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นปัจเจกภาพ คือเน้นความสำคัญของปัจเจกชนมากกว่าสังคม การที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยพร้อมเพรียงกันแล้ว สังคมก็จะปราศจากปัญหาต่าง ๆ แท้จริงแล้วพระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญปัจเจกชนมากพอกับการให้ความสำคัญต่อสังคม และถือได้ว่าเป็นการพัฒนาปัจเจกชนให้มีคุณภาพก็เท่ากับสังคมมีคุณภาพเช่นเดียวกัน เพราะสังคมก็มาจากปัจเจกชนนั่นเอง สิ่งที่ต้องได้จากปัจเจกชนก็คือผลดีหรือประโยชน์ กล่าวคือประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์สังคม หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับความประพฤติดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตได้แก่ศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นที่ประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ศีลสำหรับปฏิบัติโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ศีลสำหรับบรรพชิต แยกย่อยได้เป็น

๑) ภิกษุศีล ว่าด้วยสิกขาบททั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติปรารภเฉพาะพระภิกษุและสิกขาบทเหล่าใดที่พระภิกษุเหล่านั้นจะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของภิกษุณีทั้งหลาย

๒) ภิกษุณีศีล สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติปรารภเฉพาะพระภิกษุณี และสิกขาบทเหล่าใดที่พระภิกษุณีจะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของพระภิกษุทั้งหลาย

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๕๒.

๓) อนุปสัมปັນนสิล ว่าด้วย คีล ๑๐ ประการของสามเณรและสามเณรี

๒. คีลสำหรับฆราวาส ว่าด้วยสิกขาบท ๕ ประการ ด้วยอำนาจแห่งนิจสิล หรือ สิกขาบท ๑๐ ประการ และสิกขาบท ๘ ประการ ด้วยสามารถองค์แห่งอุโบสถ สำหรับอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย

พื้นฐานของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดศีลธรรมอย่างมีระบบคือสถาบันครอบครัว ซึ่งนับว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุด "เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตนและเป็นบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่"^{๓๖} ในทางพระพุทธศาสนานั้นการพิจารณาความหมายของครอบครัวไม่ใช่เฉพาะตัวของสมาชิกครอบครัว จะกล่าวถึงในรูปของสามีภรรยา บิดามารดาซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของครอบครัว เป็นความผูกพันที่แน่นแฟ้น สมาชิกที่จัดอยู่ในระบบของครอบครัวก็ทำหน้าที่ซึ่งกันและกัน สมาชิกของครอบครัวจึงมีบทบาทหน้าที่ที่เกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตของสังคมระดับต่างๆ เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ หากพิจารณาตามนัยพุทธศาสตร์จะเห็นว่า ครอบครัวเน้นความสัมพันธ์ที่มีอยู่ต่อกันเป็นหลัก ทั้งความสัมพันธ์ด้านชีวะหรือด้านธรรมชาติทั้งความสัมพันธ์ทางสังคม แต่ความสัมพันธ์นั้นจะเน้นที่ผู้เกี่ยวข้อง" เมื่อมีลักษณะดังกล่าว สังคมไทยซึ่งมีวิถีชีวิตตามหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นที่ความประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสังคมในระดับศีลที่ส่งผลถึงสังคมพื้นฐาน คือสถาบันครอบครัว คุณค่าของศีลจะปรากฏชัดและส่งผลสู่สังคมอื่นรวมถึงระดับประเทศชาติ ความสัมพันธ์ทางสังคมระดับครอบครัวที่ปรากฏ เราสามารถเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทยจะมีลักษณะคุ้นเคยกันอย่างแนบแน่น โดยอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นพื้นฐาน ต่างฝ่ายต่างก็เห็นใจซึ่งกันและกัน และที่สำคัญ ครอบครัวถ่ายทอดรักษาวินัยธรรม สมาชิกจะถ่ายทอดรูปแบบของความประพฤติในการปฏิบัติต่อกัน เช่น ระหว่างสามีภรรยา และลูกเป็นต้น เมื่อผสมผสานกับวัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจากครอบครัวก็จะได้แบบของความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติต่อกันและต่อผู้อื่น^{๓๗}

จากการศึกษาเรื่องคุณค่าของศีลในหนังสืออรรถกถามังคลัตถทีปนี ว่าด้วยมาตาปิตุอุปัฏฐาน การบำรุงมารดาบิดา พบว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่อง เนื่อนันทียะ ผู้บำรุงเลี้ยงคุณมารดา บิดา ตั้งมั่นดำรงในศีล เจริญจิตเมตตาให้บังเกิดขึ้นอยู่ทุกขณะจิต ถึงแม้จะมีอันตรายมาถึงตัว ก็ยอมเสียสละชีวิตตนได้เพื่อให้มารดาบิดาปลอดภัย โดยไม่มีความพยายาทอาฆาตต่อผู้อื่น ดังจะกล่าวถึงเรื่อง เนื่อนันทียะพอสังเขป เพื่อชี้เห็นถึงคุณค่าของศีล ดังต่อไปนี้

^{๓๖} งานวิจัย อธิวัฒน์สิทธิ์และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุอักษร, ๒๕๔๐), ๒๕๔๐, หน้า ๕๗.

^{๓๗} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๖๖.

ในอดีตกาล พระเจ้าโกศลในกรุงสาเกต แคว้นโกศล ได้ทรงพอพระราชหฤทัยในการล่าเนื้อฯ ท้าวเธอไม่ให้พวกมนุษย์ทำกิจทั้งหลายมกสิกรรม เป็นต้น ทรงมีมนุษย์เป็นบริวาร ได้เสด็จไปล่าเนื้อทุกวันๆ ภายหลังวันหนึ่ง มนุษย์ทั้งหลายประชุมปรึกษากันว่า ไฉนหนอ พวกเรา พึ่งล้อมอุทยานอัญชนวัน คิดประตุไว้ดื้อนเนื้อทั้งหลายออกมาจากป่า ให้เข้าไปในอุทยานนั้นแล้ว ปิดประตุเสีย กราบทูลแด่พระราชฯ แล้วพึงทำการงานของตน ดังนี้แล้ว จัดแจงอุทยานนั้นเสร็จแล้ว เข้าไปในป่าล้อมที่มีประมาณโยชน์หนึ่งไว้ฯ

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เป็นเนื้อชื่อ นันทิยะ พาบิดามารดาไปอยู่ในพุ่มไม้เล็กๆ พุ่มหนึ่ง เห็นมนุษย์เหล่านั้นแล้ว คิดว่าในวันนี้เราควรสละชีวิตให้ชีวิตแก่บิดามารดา แล้วกล่าวว่า ท่านทั้งหลายพึงเป็นอยู่ด้วยอุบายอย่างหนึ่ง จันจกให้ชีวิตแก่ท่านทั้งหลาย เมื่อพุ่มไม้พอถูกพวกมนุษย์ฟาดฟันแล้วเท่านั้น จันจกวังออกไป เมื่อเป็นอย่างนั้น มนุษย์เหล่านั้นสำคัญว่า ในพุ่มไม้เล็กนี้ จักมีเนื้อตัวเดียวเท่านั้น จักไม่เข้ามายังพุ่มไม้ ไม่เห็นท่านทั้ง ๒ ขอท่านทั้ง ๒ จงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด ให้บิดามารดาอดโทษแล้ว เตรียมจะวิ่งไป เมื่อพุ่มไม้พอพวกมนุษย์ฟาดฟันแล้วเท่านั้น ก็ออกจากพุ่มไม้นั้น เข้าไปสู่ระหว่างเนื้อทั้งหลายฯ มนุษย์แม่เหล่านั้นก็มีความสำคัญอย่างนั้นเหมือนกัน จึงไม่เข้าไปยังพุ่มไม้นั้น ดื้อนเนื้อทั้งหลายให้เข้าไปยังอุทยานแล้วกราบทูลแด่พระราชฯ ได้ไปสู่ที่อยู่ของตนฯ ตั้งแต่นั้น พระราชาเสด็จไปยังเนื้อตัวหนึ่งเองทีเดียว แล้วทรงถือมาหรือในกาลบางที ทรงส่งคนไปให้นำมาฯ เนื้อเหล่านั้นตั้งวาระกันแล้วฯ เนื้อตัวที่ถึงวาระ ย่อมยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่งฯ พระราชาทรงยิงเนื้อนั้นแล้ว ทรงถือเอา ฯ

ภายหลังวันหนึ่ง วาระเนื้อนั้นทมิฬถึงแล้ว ฯ ก็ในวันนั้น พระราชาเสด็จไปเองทีเดียว ทรงเริ่มที่จะยิงแล้วฯ ด้วยอาณุภาพแห่งเมตตาของเนื้อนั้นทมิฬนั้น พระราชาไม่สามารถที่จะปล่อยลูกศรไปได้ ทรงทิ้งธนูแล้วตรัสว่า ธนูนี้ แม้เป็นท่อนไม้ ไม่มีจิตยังรู้คุณของเจ้าก่อน เราแม้เป็นมนุษย์ มีจิต ก็ไม่รู้ (คุณเจ้าของ) เจ้าจงอดโทษแก่เรา เราให้อภัยแก่เจ้า ฯ พระโพธิสัตว์ทูลว่า มหาราช พระองค์พระราชทานอภัยแก่ข้าพระองค์ก่อน ส่วนหมูเนื้อในอุทยานนี้ จักทำอย่างไร ฯ พระราชาตรัสว่า เราให้อภัยแม่แก่หมูเนื้อนั้น ฯ พระมหาสัตว์ให้พระราชพระราชทานอภัยแก่สัตว์ทุกจำพวก คือ เนื้อในป่า นกที่บินในอากาศ และปลาที่ว่ายไปในน้ำ แล้วให้พระราชดำรงอยู่ในศีล ๕ อย่างนี้แล้ว จึงทูลว่า มหาราช ธรรมดาพระราชทรงละการถึงอกคิ ไม่ทรงยังราชธรรม ๑๐ ให้กำเรบครองราชสมบัติโดยธรรมจึงควร ดังนี้แล้ว เมื่อจะแสดงราชธรรม ๑๐ ได้กล่าว ๒ คาถาว่า^{๓๘}

"ขอพระองค์จงพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย อันเป็นกุศลซึ่ง
ตั้งอยู่ในพระองค์เหล่านี้ คือ ทาน ๑ ศีล ๑ บริจาค ๑ ความเป็นผู้
ชื่อตรง ๑ ความเป็นผู้อ่อนโยน ๑ ตบะ ๑ ความไม่โกรธ ๑ ความไม่

^{๓๘} บุญสืบ อินสาร, ภูมิอแปลมกคทีปนิภาค ๑, หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

เบียดเบียน ๑ ความอดทน ๑ ความไม่ยี่หระ ๑ แต่นั้น ปิตีและ
โสมนัสไม่น้อย ย่อมเกิดแก่พระองค์"^{๓๕}

พระโพธิสัตว์อยู่ในสำนักของพระราชา ๒-๓ วันแล้ว ให้ดี
กลองท่องเที๋ยไปในพระนคร เพื่อประกาศอภัยทานแก่เหล่าสรรพ
สัตว์ กราบทูลว่า มหาราช ขอพระองค์จงไม่ประมาทเกิด ดังนี้แล้ว
ไปเพื่อต้องการเห็นบิดามารดา ดังนี้แล้ว^{๓๖}

สรุปได้ว่า จากพระดำรัส เรื่องพระโพธิสัตว์นั้นทักษชาก ผู้บำรุงเลี้ยง कुमारดาบิดา
โดยความเคารพ ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลธรรมจริยธรรมอันดีงาม เจริญจิตเมตตาอันไม่พยายาท
เบียดเบียนบุคคลอื่น ถึงแม้จะมีภัยแก่ตนหรือต่อมารดาบิดาก็ไม่ทอดทิ้ง ขอมสละชีวิตได้เพื่อปกป้อง
ท่านทั้ง ๒ ให้ปลอดภัย และยังทรงสอนให้มนุษย์ทั้งหลาย ดำรงอยู่ในความเป็นผู้มีศีล มีจิตเมตตา
รู้จักการให้ทาน ไม่อาฆาตพยายาทเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นตัวอย่างให้ทราบว่าบุคคลหรือ
สังคมใดปฏิบัติได้ดังเช่นพระโพธิสัตว์นั้นทักษชานี้ ย่อมบังเกิดคุณค่าแห่งความสุข ความเจริญแก่
บุคคลหรือสังคมนั้นๆ แม้นมีภัยอันตราย ก็ไม่อาจจะทำความเสียหายแก่บุคคลผู้ที่ดำรงตั้งมั่นในศีล
อันบริสุทธิ์ได้ ยิ่งในสังคมไทยปัจจุบันปัญหาต่างๆเกิดขึ้นมากมาย สืบเนื่องจากการขาดศีลธรรม
หากบุคคลในสังคมเป็นผู้มีศีล ประพฤติอยู่ในศีลธรรมอันดีงามตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา
แล้ว ปัญหาต่างๆทางสังคมก็จะลดลงไปในที่สุด

๓. คุณค่าด้านจาคะ

จาคะ แปลว่า "การสละ หรือสละให้ หมายถึง การให้ที่แท้จริง ซึ่งเป็นการสละออกไป
เป็นการสละทั้งภายในและภายนอก ภายนอกสละวัตถุ ภายในสละกิเลสความโลภ โดยไม่มีความ
ตระหนี่หวงแหนและไม่ปรารถนาสิ่งใดตอบแทน มุ่งแต่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือให้ผู้รับได้
ประโยชน์ มีความยินดี พอใจ สุขใจในการให้ และการให้นั้นเป็นการให้ด้วยความเมตตากรุณา
นอกจากนี้ ยังไม่เป็นการให้ทานเพราะเห็นแก่อุปนิสัย (สุขเจือกิเลสคือโลกียสุข หรือสุขในไตรภพ)
ยอมไม่ให้ทานเพื่อภพใหม่แต่ให้ทานเพื่อกำจัดกิเลส เพื่อไม่ก่อภพต่อไป"^{๓๗}

จากประโยชน์ของการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อจาคะจะเห็นว่า ในการดำเนินชีวิตนั้น
บุคคลส่วนมากต้องการเพียงให้ตนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ มีทรัพย์ ลาภ ยศ สรรเสริญ มีเกียรติ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๘.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๘.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๖,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒๑-๔๒๒.

เป็นที่นับหน้าถือตาแก่คนอื่น ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักนี้จะทำให้บุคคลนั้น มีความปลอดภัยแก่ตนเอง ให้ความสงบสุขแก่ครอบครัว ทำความมั่นคงแก่สังคม ประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

๑. จาคะสร้างความมั่นคงในตัวบุคคลและครอบครัว เป็นการปฏิบัติในการเสียสละอัน เกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและสถาบันครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของการเสียสละอันเกี่ยวกับ ตัวบุคคลและสถาบันครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของสังคมเพราะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ของประเทศชาติบ้านเมือง ในครอบครัวประกอบด้วยบิดามารดาและบุตร ที่มีความเสียสละต่อกัน คือ ความอนุเคราะห์เกื้อกูลในด้านต่าง ๆ อันควรแก่กำลังและฐานะของตนจะทำให้ครอบครัวนั้น รู้จักทำหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ หลักปฏิบัติจะดังกล่าวเรียกว่า "อัปปฏิวัตตโกติตา หรือ อัปปฏิวัตตโกติ"^{๔๒}

๒. ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้ คนในครอบครัวนั้นจะต้องร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และกันจึงจะอยู่กันได้ หรือในครอบครัวจะเกิดสันติสุขแท้จริงได้ ก็เพราะคนในครอบครัวนั้น ๆ อาศัยความเสียสละเป็นพื้นฐานสำคัญ หากบุคคลในครอบครัวไม่มีความเสียสละต่อกัน จะก่อให้เกิดความไม่รับผิดชอบต่อน้ำที่ของตน เช่น บิดามารดาทอดทิ้งบุตร บุตรธิดาไม่รู้จักบุญคุณ บิดามารดา ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา การปฏิบัติตามหลักนี้จะครอบครัว ย่อมทำให้ ครอบครัวมีความมั่นคง เพราะจะเป็นคุณธรรมเครื่องโยงน้ำใจไมตรีระหว่างบิดามารดากับบุตร ระหว่างพี่น้อง ระหว่างสามีภรรยา ยิ่งความเสียสละขยายขอบเขตออกไปมากเพียงใด ความสงบสุข ความมั่นคง ย่อมแผ่ไพศาลขยายขอบเขตออกไปมากเพียงนั้น ถ้าคนในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้อง โดยการทำให้ครอบครัวของตนมีความสุขสังคมก็แทบจะหมดปัญหา จะมีแต่ความ ผาสุก สามัคคีและความมั่นคงที่เรียกว่า "ความสวัสดิ" หากขาดความมีจาคะแล้ว สันติสุขภายใน ครอบครัวย่อมถูกทำลายลงไปโดยลำดับ บิดามารดาทิ้งบุตร หรือบุตรทอดทิ้งบิดามารดา สามี ภรรยาไม่ซื่อสัตย์ต่อกันเป็นต้น ความทุกข์ลำเค็ญจะเกิดขึ้นมาแทนที่ ความเสียสละถือว่าเป็นหลัก คุณธรรมดำรงความมั่นคงทางครอบครัว ในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้เสียสละ เป็น นักเสียสละย่อมเป็นครอบครัวที่ไม่ขาดความร่วมมือไม่เล็งน้ำใจ และเป็นครอบครัวที่ไว้วางใจกัน พึ่งพาอาศัยกันได้

๓. สังคมไทยเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับสถาบันครอบครัว สังคมจะดำรงความเป็นสังคมอยู่ได้นั้นคนในสังคมนั้นจะต้องร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันจึง จะอยู่ได้ หรือสังคมจะเกิดสันติสุขแท้จริงขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยความเสียสละเป็นพื้นฐานสำคัญ ไม่ว่า สังคมนั้นจะเป็นสังคมใหญ่หรือสังคมย่อยขนาดชุมชน ย่อมต้องอาศัยความเสียสละทั้งสิ้น ความ

^{๔๒} พระธรรมวโรดม (อุดมฺมเถระ), *อุปกรณกรรมฐานและสาราณียธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : , มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๓๖.

เสียดระดับสังคม เป็นคุณธรรมเครื่องโยงน้ำใจไมตรี ระหว่างมิตรกับมิตร ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ระหว่างชุมชนกับชุมชน ความเสียดจึงเป็นหลักคุณธรรมดำรงสังคมโดยแท้ และเป็นสังคมที่ให้อภัยกันได้โดยไม่ต้องมีวัตถุหรือทรัพย์สินมาเป็นเครื่องต่อรองเป็นหลักสำคัญแต่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยน้ำใจ^{๔๓}

จากการศึกษา เรื่องจาละ ความเสียด ในอรรถกถาว่าด้วยการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร พบว่า พระพุทธเจ้าสอนให้ชนทั้งหลายเป็นผู้มีจาละ เสียดประโยชน์ตนเพื่อผู้อื่นและสังคม การกระทำความดีกล่าวข่มนามาซึ่งความผาสุกให้บังเกิดขึ้นแก่บุคคลในสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะผู้เป็นบุตรธิดาที่ดีของมารดาบิดาทั้งหลาย พึงจะตระหนักในพระคุณของท่าน และควรกระทำตนเป็นบุคคลผู้เสียดทั้งกายและใจในการปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดาให้ประสบสุข สมดังที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสเรื่อง ภิกษุเลี้ยงบิดามารดา ผู้มีจิตเลื่อมใสในการเสียดกายใจในการอุปัฏฐากบำรุงมารดาบิดาด้วยความเคารพ มีใจความว่า

ดังได้สดับมา บุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี พึงเทศนาของพระบรมศาสดา ได้บรรพชาอุปสมบท เล่าเรียนธรรม ๕ ปีแล้วเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระอุปัชฌาย์ ออกจากพระเชตะวันไปยังปัจฉิมคามอาศัยบ้านนั้นอยู่ในป่า ฯ ส่วนบิดามารดาของเธอ จำเดิมแต่เวลาที่เธอบวชมีทรัพย์สินสมบัติร่อยหรอลงโดยลำดับ ถึงความเป็นผู้นำสงสารอย่างยิ่ง มีมือถือกระบือซึ่งเที่ยวขอทานอาศัยฝารือนของชนอื่นอยู่ ฯ

ก็ในกาลต่อมา ภิกษุนั้นสดับว่าบิดามารดาของตนประสบทุกข์ จึงคิดว่าเราแม้พยายามอยู่ในป่าสิ้น ๑๒ ปี ก็ไม่ได้อาจบรรลุมรรคและผลได้ เราเป็นคนอาภัพ เราจะมีประโยชน์อะไรด้วยการบรรพชา เราเป็นคฤหัสถ์ เลี้ยงบิดามารดาและให้ทานจักเป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ดังนี้แล้ว ออกจากป่า ถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับคิดว่า วันนี้ เราเฝ้าพระศาสดา พึงธรรมแล้ว จึงจักเยี่ยมบิดามารดาแต่เช้าตรู่ดังนี้แล้ว ได้เข้าไปยังพระเชตะวัน ฯ

ก็ในวันนั้น พระบรมศาสดา ทรงตรวจดูโลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศกปัตติมรรคของคฤษุณนั้นแล้ว เมื่อเธอมานั่งแล้ว ทรงพรรณนาคุณของบิดามารดา ด้วยมาปิตุโปสกสูตร ฯ เธอฟังพระสูตรแล้ว คิดว่าเรามาด้วยตั้งใจว่า จักเป็นคฤหัสถ์เลี้ยงบิดามารดา แต่พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคลเป็นบรรพชิตนี้แหละ ชื่อว่าทำอุปการแก่บิดามารดาได้ ถ้าเราไม่เฝ้าพระบรมศาสดาแล้วไปเสียไซ้ พึงเสื่อมจากการบรรพชาเห็นปานนี้ ก็บัดนี้ เราเป็นบรรพชิตนี้แหละ จักเลี้ยงบิดามารดานั้น ฯ

^{๔๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), หลักการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียง, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๖๐.

ในวันรุ่งขึ้น ท่านถือสลากยาสูบและสลากภัตที่ถึงแก่ตน เข้าไปบ้านถือเอาข้าวยาสูบและภัตให้แก่มารดาบิดาแล้ว ส่วนตนเที่ยวบิณฑบาต ทำภัตกิจแล้ว ทำที่อยู่สำหรับบิดามารดานั้น จำเดิมแต่นั้น ก็ปรนนิบัติ (บิดามารดา) เองนิตย ๆ ก็ท่านให้บิณฑบาต เป็นต้น ที่ตนได้แล้วแก่บิดามารดานั้น ส่วนตนเที่ยวบิณฑบาตเมื่อใดก็ฉัน เมื่อไม่ได้ก็ไมฉัน ๆ ก็วันที่ได้ภิกษาของท่าน มีน้อย วันที่ไม่ได้มีมากกว่า ๆ ท่านได้ผ้าจ่านำพรรษา หรือผ้าชนิดใดชนิดหนึ่งแม้อื่น ก็ให้บิดามารดานั้นนั้นแลทำการปะผ้าท่อนเก่าที่บิดามารดานั้นใช้สอยแล้ว ย้อมใช้สอยเอง ๆ

ท่านอุทกความกังวลในการบำรุงบิดามารดาบิณฑบาต อย่างนี้ ได้เป็นผู้ชอบพอมิผิวพรรณหม่นหมองแล้ว ๆ ภิกษุทั้งหลายพบเธอ จึงถาม สดับความนั้นแล้วดำนิเธอแล้วกราบทูลแด่พระบรมศาสดา ๆ พระบรมศาสดารับสั่งให้เรียกเธอมาแล้ว แม้ทรงทราบอยู่ ก็รับสั่งให้ทูลความนั้น ประทานสาธุการแล้ว มีพระประสงค์จะทรงประกาศนุพพจริยาของพระองค์ จึงตรัสถามว่า ภิกษุ คนทั้งหลายที่เธอเลี้ยงเป็นอะไรของเธอ ๆ ภิกษุนั้นกราบทูลว่า เป็นบิดามารดาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ๆ

ครั้งนั้น พระบรมศาสดาประทานสาธุการ ๓ ครั้งแก่เธอว่า สาธุ สาธุ แล้วตรัสว่าเธอตั้งอยู่ในทางที่เราดำเนินแล้ว แม้เราเมื่อประพฤตินุพพจริยา ก็เลี้ยงบิดามารดาแล้วตรัสสุวรรณสามชาดก ในมหานิบาตแล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าการเลี้ยงบิดามารดา เป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลายดังนี้แล้ว ทรงประกาศสั่งจะทั้งหลาย ๆ ในเวลาจบสั่งจะ ภิกษุนั้นได้พระโสดาบัน ฯ^{๔๔}

จากพระคำรัสเรื่อง ภิกษุผู้เลี้ยงมารดาบิดา แสดงเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะแสดงให้เห็นพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ทราบถึง การทำหน้าที่ของบุตรธิดาที่ดีอันพึงมีต่อการปฏิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดา และการจิตจาจะ เสียสละต่อมารดาบิดา เพราะผู้ที่บำรุงมารดาบิดาได้ดีนั้นต้องเป็นผู้มีจิตใจเสียสละต่อมารดาบิดา ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยยารักษาโรค ตลอดจนทรัพย์สิน เงิน ทอง ของมีค่าเป็นต้น และการเสียสละปัจจัยภายใน คือเรื่องจิตใจ เช่น การเสียสละเวลามาดูแลท่านให้มีความโสมนัสอยู่เสมอ พาท่านไปวัดเพื่อทำบุญ ปฏิบัติกรรมฐาน เจริญสมาธิ จนทำให้จิตใจของมารดาบิดาเกิดปีติสุข เป็นต้น บุคคลผู้มีความเสียสละต่อมารดาบิดาเช่นนี้ เป็นบุคคลผู้นำเคารพเลื่อมใส เป็นผู้ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ การกระทำความดีนี้แม้เป็นพระภิกษุก็พึงกระทำ

สรุปได้ว่า จาคะในพระพุทธศาสนาเมื่อศึกษาให้เข้าใจต้องแท้และนำไปประพฤติปฏิบัติ จะทำให้จิตใจของบุคคลนั้นเต็มเปี่ยมไปด้วยกุศล ความบริสุทธิ์จากกิเลสคือโลภะ และช่วยส่งเสริมให้บุตรธิดาแก้ปัญหาของตัวเองและแก้ปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะสังคมไทยปัจจุบันขาดความเป็นผู้มีจาคะอย่างชัดเจน จะเห็นได้จากการที่เกิดปัญหาทางบ้านเมือง โดยกลุ่มชนที่ก่อ

^{๔๔} บุญสืบ อินสาร, ภูมิพลมงคลทิปนิภาค ๑, หน้า ๒๘๗-๒๘๘.

ความวุ่นวาย สร้างความเดือดร้อนขึ้นแก่สังคมไทย มีจุดประสงค์แค่การเห็นแก่ประโยชน์ตนมากกว่าส่วนรวม ฉะนั้นถ้าสังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเสียสละ มีจิตเมตตาธรรมต่อกัน สังคมไทยก็จะกลายเป็นสังคมแห่งรอยยิ้มและมิตรภาพ บังเกิดความเจริญผาสุกขึ้นแก่สังคมไทย

๔. คุณค่าด้านปัญญา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ ความเดือดร้อน ด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ใช่เชื่อถืออย่างงมงายไร้เหตุผล^{๔๕}

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง ปัญญาแบ่งออกได้ ๓ ประการ คือ

๑. จินตามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการคิดพิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง

๒. สุตมยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการสดับเล่าเรียน, ปัญญาสืบแต่ปรโตโมสะ

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ, ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรกนั้นแล้วหมั่นมนสิการในประคาสภาวธรรม^{๔๖}

ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้จะมีพื้นฐานทางปัญญามาแต่กำเนิด เรียกว่า สหชาติกปัญญา คือปัญญาที่เกิดมาพร้อมกับชาติ แต่เป็นปัญญาที่มีอยู่ในระดับปานกลางไม่แก่กล้า บางคนที่มีสหชาติกปัญญาน้อย หรือที่เรียกว่า คนปัญญาอ่อน ตามธรรมดาคนที่เกิดมาโดยปกติทั่ว ๆ ไปนั้นย่อมมีปัญญาดิดตัวมาทุกคน แต่ถ้าจะพัฒนาให้มีปัญญาอยู่ในระดับสูงขึ้นไป เช่น มีปัญญาความรอบรู้ในสิ่งต่างๆรอบรู้ถึงอุบายวิธีที่จะละเว้นความชั่วหันมาประพฤติความดี จนมีความบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจ จะต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมปัญญา ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้ ๓ ประการ ซึ่งมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์และยังช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญขึ้น ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

๑. จินตามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการคิดเมื่อมนุษย์พิจารณาในสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้เรียนรู้มา ก็จะได้แนวที่จะแก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือได้ความคิดในแนวใหม่ออกมา ก่อให้เกิดเป็นวิทยาการใหม่เพื่อพัฒนาในด้านความเป็นอยู่ของตนเองหรือสังคมให้ดียิ่งขึ้น ผลของจินตามยปัญญาที่เห็นกันอยู่ ได้แก่ ผู้ที่มีการศึกษาดีแล้วพิจารณาได้แนวคิดใหม่ และเมื่อเอาแนวคิดนั้นมาปฏิบัติแล้วสามารถให้ประโยชน์ จึงทำให้มีชื่อเสียงในสังคมเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เป็นต้น

^{๔๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๕.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๖.

๒. สุตมยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการสดับรับฟัง ถ้ามโนษย์ทุกคนเฝ้าหาในการศึกษา การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองและชวนชวนในการเพื่อไต่ถาม ได้ฟังได้อ่านสิ่งที่เป็นความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จะทำให้โลกทางวัตถุ และความรู้ ความสามารถของบุคคลพัฒนาขึ้นอย่างก้าวไกลและเสมอภาค กัน ตัวอย่างผลของสุตมยปัญญาที่เห็น ๆ กันอยู่ ได้แก่ ผู้ที่พยายามศึกษาสูงในปัจจุบัน จนได้รับ ปริญญาข้อมมีอาชีพการงานและรายได้ ข้อมดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า เป็นต้น

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติ เมื่อมนุษย์ผู้ใดมีความคิดว่าจะให้มีความสงบบังเกิดขึ้นกับตน หรือพยายามละวางความยึดมั่นถือมั่นที่บังเกิดความสุขและทุกข์อัน วนเวียนไม่รู้จบ โดยแสวงหาโมกขธรรม ก็จะได้สืบทอดเจตนารมณ์ของศาสนาและศีลธรรม เพื่อให้บุคคลปัจจุบันและอนาคตได้ดำรงชีพอย่างสงบและสันติ ตัวอย่างผลของภาวนามยปัญญาที่ เห็นกันอยู่ ได้แก่ พระหรือบุคคลที่ตั้งอยู่ในศีล ข้อมมีความสงบและสันติในอรรถภาพของตน ยิ่งได้ ฌานสมาบัติหรือมรรคผลนิพพาน ก็จะสงบเฉพาะตนยิ่งขึ้น และความความสงบนี้ก็ไม่สามารถที่จะ ใช้เงินทองของมีค่าซื้อได้ เพราะเกิดขึ้นเมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องพร้อมทั้งมีปัญญาที่เห็นถูก^{๔๗}

จากการศึกษาในอรรถกถาว่าด้วยการบำรมารดาบิดาในมงคลสูตร พบว่า พระอรธรรด กถาจารย์ได้รจนาไว้ว่า หลักปัญญา ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ยิ่งบุตรธิดาผู้เลี้ยงดู บำรมารดาบิดายังควรเป็นผู้มีปัญญา เพราะหากเป็นคนผู้ไร้สติปัญญาแล้ว อาจจะถูกขยงหรือชัก นำพาจากบุคคลอื่นให้กลายเป็นคนอกตัญญูต่อมารดาบิดา หรือชักนำให้ทำเรื่องที่เป็นอกุศล สร้าง ความเดือดร้อนให้แก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่สังคมได้ อันจะไปสู่ความเดือดร้อนในภายหลัง สมดังที่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงเรื่องของ พระมหาโมคคัลลานะในครั้งอดีตชาติ ที่เป็นคนขาดสติปัญญา จนทำให้หลงผิด หลงเชื่อคำขยงจากภรรยาให้ฆามารดาบิดาของตน มีใจความว่า

ในอดีตกาล บุรุษคนหนึ่งในเมืองพาราณสี เชื่อคำของภรรยา ต้องการจะฆามารดา มารดา ของตน จึงนำบิดามารดานั้น ไปด้วยยานน้อย ในเวลาถึงกลางดง กล่าวว่า พวกโจรอยู่ ในที่นี้ จันจัก ลงไป ดังนี้แล้ว วางเชือกไว้ในมือของบิดา ลงไปทำคูกพวกโจรตั้งขึ้นแล้ว โยบบิดามารดา ๆ บิดา มารดานั้น เว้นจากการเห็นรูปเพราะเป็นผู้เสียจักขุ จำบุตรไม่ได้ จึงคร่ำครวญเพื่อประโยชน์แก่บุตร อย่างเดียวว่า ลูกพวกโจรซื้อโน้นกำลังฆาเราทั้ง ๒ เจ้าจงหลีกไปเสีย เขาคิดว่า บิดามารดานี้ถูกเรา โยบอยู่ ยังคร่ำครวญเพื่อประโยชน์แก่เราฝ่ายเดียว เราทำกรรมไม่สมควร ดังนี้แล้ว ปล่อยบิดา มารดานั้น นวดมือและเท้า พูคว่า พ่อและแม่ โจรหนีไปแล้ว นำกลับมายังเรือนของตนตามเดิมอีก ๆ ด้วยกรรมนั้น เขาไหม้ในนรกสิ้นกาลนาน เพราะเศษวิบาก จึงถูกโจรทุบให้ละเอียดแล้วถึงความตาย

^{๔๗} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๓๔๕-๓๔๖.

ใน ๑๐๐ อรรถาธิบาย ในอรรถาธิบายที่สุดเป็นพระมหาโมคคัลลานะ ถูกพวกโจรประหาร ด้วยกำลังแห่งกรรมนั้นนั่นแลปรินิพพานแล้ว^{๔๔}

จากชาดกเรื่อง พระมหาโมคคัลลานะ ในอดีตชาติผู้ขาดสติปัญญา มีความหลงผิดต่อมารดาบิดาตั้งกล่าว เป็นเครื่องเตือนใจให้ทราบว่า บุตรธิดาพึงกระทำตนเป็นบุคคลผู้มีปัญญา เป็นสัมมาทิฐิ คือมีความเห็นที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กรรมมีจริง นรกสวรรค์มีจริง เป็นต้น หากบุตรธิดาในสังคมมีความคิดเช่นนี้ เชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญา เมื่อปัญญาเกิดขึ้นที่ไหน บุคคลใด สังคมใด ย่อมทำให้บุคคลและสังคมนั้นๆเจริญ

สรุปได้ว่า คุณค่าการบำรุงบิดามารดาตามแนวทางมงคลสูตรที่มีต่อสังคมไทย นอกจากบุตรธิดาจะบำรุงมารดาบิดาอย่างสูงสุดแล้ว บุตรธิดาควรนำหลักธรรมเรื่อง ศรัทธา สติ จาคะ และปัญญา มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลอื่นในสังคมด้วย คือบุคคลในสังคมต้องเป็นผู้มีความเคารพเลื่อมใสต่อกัน มีศีลธรรม มีใจเสียสละแบ่งปันความสุขให้แก่บุคคลอื่นในสังคม และมีปัญญาในการช่วยเสริมสร้างพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ หากบุคคลใดกระทำแล้วดังนี้ ย่อมควรค่าการยกย่องสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย เพราะคนดีที่แท้จริงนั้นต้องรู้จักบุญคุณของคนที่เคยหยิบยื่นความช่วยเหลือให้การดูแลแก่ตน ไม่ว่าจะเป็น มารดาบิดา ครูอาจารย์ เพื่อนสนิทมิตรสหาย หรือผู้ที่คอยสนับสนุนให้เราได้มีอาชีพ มีชีวิตที่ดี และที่สำคัญต้องรู้จักตอบแทนสังคม

๔.๔ บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดาตามแนวทางมงคลสูตร พอสรุปประเด็นเนื้อหาสาระที่สำคัญในบทนี้ได้ว่า

๑. คุณค่าการบำรุงมารดาบิดาต่อตนเอง สำคัญที่บุตรธิดากระทำตนเป็นคนดีมีคุณธรรมต่อมารดาบิดา โดยเริ่มจากคุณธรรมในเบื้องต้น คือการบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาทางร่างกาย และสูงขึ้นไปการบำรุงมารดาบิดาทางด้านของจิตใจ

๒. คุณค่าการบำรุงมารดาบิดาต่อครอบครัว สำคัญที่การรู้จักบทบาทและหน้าที่อันดีงามและถูกต้องต่อกันในครอบครัวตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา

๓. คุณค่าการบำรุงมารดาบิดาต่อสังคมไทย สำคัญที่ความประพฤติดีของชนในชาตินั้นว่ากระทำตนเป็นคนดีหรือไม่มากนักเพียงใด หากทุกคนมีความศรัทธาเชื่อมั่นในคุณของพระรัตนตรัย ตั้งมั่นอยู่ในศีล มีจิตเอื้ออาทรต่อผู้อื่น และเป็นผู้มีปัญญาเป็นสัมมาทิฐิ สังคมและประเทศชาตินั้นย่อมเจริญ และยังผลแห่งสันติสุขให้บังเกิดขึ้นแก่โลก

^{๔๔} บุญสืบ อินสาร, ภูมิอรรถมงคลทิพนีฎา ๑, หน้า ๒๘๖.